Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

До захисту допущено кафедрою міжнародних економічних відносин та логістики протокол №____ від _____
завідувач кафедри _____ Анна ЗАЙЦЕВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

«РОЛЬ ТНК В РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ КРАЇН СВІТУ (НА ПРИКЛАДІ ІСПАНІЇ ТА УКРАЇНИ)»

Спеціальність (спеціалізація) 292 Міжнародні економічні відносини
Освітня програма Міжнародні економічні відносини

Здобувач 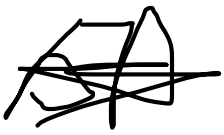 Богдан ПАВЛЮЧЕНКО

Науковий керівник Владислав ГОНЧАРЕНКО

Харків – 2026

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»
Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та логістики
Анна ЗАЙЦЕВА
_____

«____» _____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Павлюченко Богдан Сергійович

1. Тема роботи

«Роль ТНК в розвитку економіки країн світу (на прикладі Іспанії та України)»
керівник роботи: д.е.н., проф. Гончаренко В.В.

затверджені наказом по університету від № 4001 – 5/4125 від 14.11.2025 року

2. Строк подання студентом роботи 16.05.2026 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

розкрити сутність транснаціональних корпорацій та визначити їх роль у сучасній світовій економіці; узагальнити основні теоретичні підходи до вивчення впливу ТНК на національні економіки; дослідити методичні підходи до оцінки впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн; проаналізувати сучасні тенденції розвитку діяльності ТНК у світовій економіці; оцінити вплив транснаціональних корпорацій на економіку Іспанії; проаналізувати особливості діяльності ТНК в Україні та їх вплив на національну економіку; провести порівняльний аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіки України та Іспанії.

План роботи:

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Основи дослідження впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн 9
2.	Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України та Іспанії

5. Дата видачі завдання 01.12.2025 р.

Студент Богдан ПАВЛЮЧЕНКО

Керівник роботи Владислав ГОНЧАРЕНКО

АНОТАЦІЯ

Павлюченко Б. С. Роль ТНК в розвитку економіки країн світу (на прикладі Іспанії та України): кваліфікаційна робота бакалавра [Рукопис]. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2026. 71 с.

Кваліфікаційна робота бакалавра присвячена дослідженню впливу транснаціональних корпорацій на національні економіки України та Іспанії в умовах сучасної глобалізації. У роботі визначено теоретичні засади функціонування транснаціональних корпорацій, узагальнено основні теоретичні підходи до вивчення їх впливу на економічний розвиток країн, а також проведено комплексний аналіз сучасних тенденцій діяльності ТНК у світовій економіці. Особливу увагу приділено дослідженню особливостей впливу транснаціональних корпорацій на економіки України та Іспанії, а також здійсненню їх порівняльного аналізу. Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків та списку використаних джерел; містить 70 сторінки тексту, 6 рисунків, 7 таблиць. Список джерел налічує 50 найменування.

У першому розділі досліджено сутність і роль транснаціональних корпорацій у світовій економіці, систематизовано основні теоретичні підходи до вивчення впливу ТНК на національні економіки, а також визначено форми та механізми їх економічного впливу.

У другому розділі проаналізовано сучасні тенденції розвитку діяльності транснаціональних корпорацій у світовій економіці, оцінено вплив ТНК на економіку Іспанії та України, а також проведено порівняльний аналіз особливостей їх впливу на економічний розвиток обох країн в умовах глобальних економічних та геополітичних змін.

Ключові слова: транснаціональні корпорації, ТНК, глобалізація, прямі іноземні інвестиції, міжнародний рух капіталу, глобальні ланцюги вартості, цифрова економіка, економічний розвиток, Україна, Іспанія.

ANNOTATION

Pavliuchenko, B. S. The role of TNCs in the economic development of countries around the world (Using the examples of Spain and Ukraine): Bachelor's Qualification Thesis [Manuscript]. Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2026. 70 p.

This bachelor's thesis is devoted to the study of the impact of transnational corporations on the national economies of Ukraine and Spain in the context of modern globalization. The thesis defines the theoretical foundations of the functioning of transnational corporations, summarizes the main theoretical approaches to studying their impact on the economic development of countries, and conducts a comprehensive analysis of current trends in the activities of TNCs in the global economy. Particular attention is paid to examining the specific features of the impact of transnational corporations on the economies of Ukraine and Spain, as well as conducting a comparative analysis of them. The thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions, and a list of references; it contains 70 pages of text, 6 figures, and 7 tables. The list of sources includes 50 titles.

The first chapter examines the nature and role of transnational corporations in the global economy, systematizes the main theoretical approaches to studying the impact of TNCs on national economies, and identifies the forms and mechanisms of their economic influence.

The second chapter analyzes current trends in the development of transnational corporations' activities in the global economy, assesses the impact of TNCs on the economies of Spain and Ukraine, and conducts a comparative analysis of the characteristics of their impact on the economic development of both countries amid global economic and geopolitical changes.

Keywords: transnational corporations, TNCs, globalization, foreign direct investment, international capital flows, global value chains, digital economy, economic development, Ukraine, Spain.

ЗМІСТ

Вступ **6**

Розділ 1. Основи дослідження впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн **11**

1.1. Сутність і роль транснаціональних корпорацій у світовій економіці 11

1.2. Теоретичні підходи до вивчення впливу ТНК на національні економіки 16

1.3. Форми та механізми впливу транснаціональних корпорацій на національні економіки 23

Розділ 2. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіку України та Іспанії **31**

2.1. Сучасні тенденції в діяльності ТНК у світовій економіці 31

2.2. Порівняльний аналіз впливу ТНК на економіку України та Іспанії 39

2.3. Механізми впливу транснаціональних корпорацій на економіки Іспанії та України 49

Висновки **62**

Список використаних джерел **66**

ВСТУП

Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується поглибленням процесів глобалізації, зростанням міжнародної економічної інтеграції та посиленням ролі великих економічних суб'єктів, серед яких провідне місце займають транснаціональні корпорації (ТНК). Саме ТНК виступають ключовими агентами міжнародного руху капіталу, технологій та інновацій, формують глобальні ланцюги створення вартості та значною мірою визначають структуру світового господарства. У зв'язку з цим дослідження їхнього впливу на економічний розвиток країн набуває особливої актуальності.

Актуальність теми зумовлена також тим, що діяльність транснаціональних корпорацій має подвійний характер. З одного боку, ТНК сприяють залученню іноземних інвестицій, модернізації виробництва, створенню нових робочих місць та інтеграції країн у світову економіку. З іншого боку, їх діяльність може призводити до витіснення національних виробників, посилення економічної залежності та нерівномірного розподілу економічних вигод. Це потребує комплексного аналізу та оцінки як позитивних, так і негативних аспектів впливу ТНК.

Особливої уваги набуває дослідження ролі ТНК на прикладі конкретних країн, зокрема Іспанії та України. Іспанія як розвинена країна Європейського Союзу має значний досвід залучення транснаціональних корпорацій та інтеграції у глобальні економічні процеси. Водночас Україна, як країна з перехідною економікою, перебуває на етапі активного залучення іноземних інвестицій і потребує ефективних механізмів взаємодії з ТНК для забезпечення сталого економічного розвитку. Порівняльний аналіз цих країн дозволяє виявити особливості впливу транснаціональних корпорацій залежно від рівня економічного розвитку, інституційного середовища та державної політики.

Крім того, в умовах сучасних глобальних викликів, зокрема економічної нестабільності, цифровізації та трансформації світових ринків, роль ТНК лише зростає. Вони стають важливими суб'єктами не лише економічних, а й

соціальних процесів, що додатково підсилює необхідність їх ґрунтовного наукового дослідження.

Отже, актуальність теми дипломної роботи полягає у необхідності комплексного аналізу ролі транснаціональних корпорацій у розвитку економік різних країн, зокрема Іспанії та України, з урахуванням сучасних глобалізаційних процесів та викликів. Результати такого дослідження можуть бути використані для вдосконалення державної економічної політики та підвищення ефективності взаємодії національних економік із транснаціональними корпораціями.

Проблематика впливу транснаціональних корпорацій (ТНК) на розвиток національних економік є однією з ключових у сучасній економічній науці та широко досліджується як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями. Значний внесок у формування теоретичних засад дослідження діяльності ТНК здійснили представники різних економічних шкіл, що знайшло відображення у їх фундаментальних наукових працях.

Серед зарубіжних учених важливу роль відіграє С. Гаймер, автор праці «The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment», у якій обґрунтовано теорію монополістичних переваг. Учений довів, що транснаціональні корпорації функціонують завдяки наявності специфічних конкурентних переваг, які дозволяють їм ефективно діяти на міжнародних ринках.

Значний внесок у розвиток теорії ТНК зробив Дж. Даннінг у праці «Multinational Enterprises and the Global Economy», де він запропонував еклектичну парадигму (OLI-модель), що пояснює міжнародну діяльність корпорацій через поєднання власницьких, локалізаційних та інтерналізаційних переваг. Ця концепція є однією з найбільш комплексних і широко застосовується у сучасних дослідженнях.

Важливими є також праці П. Баклі та М. Кессона, зокрема «The Future of the Multinational Enterprise», у якій розкрито сутність теорії інтерналізації. Автори доводять, що ТНК виникають як результат прагнення мінімізувати

трансакційні витрати та підвищити ефективність внутрішньофірмових операцій.

Теорія життєвого циклу продукту, представлена Р. Верноном у статті «International Investment and International Trade in the Product Cycle», пояснює переміщення виробництва між країнами залежно від стадії розвитку продукту. Цей підхід дозволяє зрозуміти механізми формування глобальних виробничих мереж.

Окрему групу становлять сучасні дослідження міжнародних організацій, зокрема звіт UNCTAD, а також аналітичні матеріали OECD. У їх роботах ТНК розглядаються як ключові учасники глобальних ланцюгів створення вартості, що визначають структуру світового виробництва та міжнародної торгівлі.

Поряд із цим у науковій літературі представлені критичні підходи. Зокрема, А. Франк у праці «The Development of Underdevelopment» та С. Амін у роботі «Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism» розглядають діяльність ТНК у контексті теорії залежності, наголошуючи на ризиках посилення економічної нерівності та залежності країн, що розвиваються.

Серед вітчизняних учених вагомий внесок у дослідження проблематики ТНК здійснили О. Білорус (праця «Глобалізація і національна стратегія розвитку»), Д. Лук'яненко («Міжнародна економіка»), А. Філіпенко («Світова економіка»). У своїх дослідженнях вони аналізують вплив транснаціональних корпорацій на економіку України, підкреслюючи необхідність ефективної державної політики щодо залучення іноземних інвестицій та інтеграції у світову економіку.

Аналіз наукових джерел свідчить про наявність різних підходів до оцінки діяльності ТНК. Частина дослідників розглядає їх як рушійну силу економічного розвитку, що сприяє інноваціям, модернізації виробництва та зростанню продуктивності. Інші ж акцентують увагу на можливих негативних

наслідках, зокрема витісненні національного бізнесу та посиленні економічної залежності.

На нашу думку, найбільш обґрунтованим є комплексний підхід, який поєднує різні теоретичні концепції та враховує як позитивні, так і негативні аспекти діяльності ТНК. Ефективність їх впливу залежить від рівня розвитку національної економіки, якості інституційного середовища та державної економічної політики.

Таким чином, ступінь наукової розробленості проблеми є достатньо високим, однак питання ефективного використання потенціалу транснаціональних корпорацій у розвитку економік окремих країн, зокрема України, потребує подальшого дослідження.

Метою даної дипломної роботи є визначення ролі транснаціональних корпорацій у розвитку економіки країн світу на прикладі Іспанії та України, виявлення сучасних тенденцій їх діяльності, визначення особливостей впливу ТНК на економіки досліджуваних країн та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності державної політики у сфері залучення транснаціонального капіталу.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

1. Розкрити сутність транснаціональних корпорацій та визначити їх роль у сучасній світовій економіці.
2. Узагальнити основні теоретичні підходи до вивчення впливу ТНК на національні економіки.
3. Дослідити методичні підходи до оцінки впливу транснаціональних корпорацій на економіку країн.
4. Проаналізувати сучасні тенденції розвитку діяльності ТНК у світовій економіці.
5. Провести порівняльний аналіз впливу транснаціональних корпорацій на економіки України та Іспанії.
6. Дослідити механізми впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток Іспанії та України

Об’єктом дослідження є процеси діяльності транснаціональних корпорацій у світовій економіці та їх вплив на економічний розвиток країн, зокрема Іспанії та України. Предметом дослідження є роль ТНК в розвитку економіки країн світу (на прикладі Іспанії та України).

У процесі виконання роботи застосовано такі методи дослідження: метод теоретичного узагальнення та системного аналізу, статистичний метод, порівняльний метод, графічний метод, метод економічного аналізу, метод узагальнення результатів дослідження.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених, офіційні статистичні дані та аналітичні звіти міжнародних організацій і державних установ.

Висновки і пропозиції по результатах роботи були апробовані на конференції «XXI ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «СУЧАСНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН» 27 лютого 2026 року, м. Харків, Україна».

Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків та списку використаних джерел; містить 70 сторінки тексту, 6 рисунків, 7 таблиць. Список джерел налічує 50 найменування.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ КРАЇН

1.1. Сутність і роль транснаціональних корпорацій у світовій економіці

У сучасних умовах глобалізації світова економіка характеризується високим рівнем інтеграції національних господарств, активним розвитком міжнародної торгівлі, рухом капіталу та технологій. Одним із ключових суб'єктів цих процесів виступають транснаціональні корпорації (ТНК), які відіграють важливу роль у формуванні глобального економічного середовища, розвитку міжнародних економічних відносин та структурній трансформації національних економік.

Згідно з визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку (UNCTAD)[1], транснаціональна корпорація — це підприємство, що складається з материнської компанії та її іноземних філій, які функціонують у двох або більше країнах і здійснюють єдину корпоративну стратегію управління. Материнська компанія контролює активи зарубіжних підприємств, як правило, володіючи не менше ніж 10 % їхнього акціонерного капіталу або голосів, що дає змогу здійснювати управлінський вплив на діяльність таких підприємств.

Іншими словами, транснаціональні корпорації являють собою великі компанії, які організовують виробництво товарів або надання послуг у кількох країнах одночасно та контролюють ці процеси через систему дочірніх підприємств, філій або партнерських структур. Їх діяльність базується на глобальній стратегії розвитку, що дозволяє ефективно використовувати ресурси різних держав, знижувати виробничі витрати та розширювати ринки збуту[2].

Поява та активний розвиток транснаціональних корпорацій безпосередньо пов'язані з процесами економічної глобалізації, які значно посилилися у другій половині XX століття. Після Другої світової війни відбулося суттєве зростання міжнародної торгівлі, лібералізація руху капіталу

та розвиток транспортних і комунікаційних технологій. Це створило сприятливі умови для розширення діяльності великих компаній за межі національних ринків. У результаті транснаціональні корпорації почали активно створювати дочірні підприємства, філії та виробничі підрозділи в різних країнах світу, що дозволило їм оптимізувати виробничі процеси, зменшити витрати та розширити ринки збуту продукції [3].

Починаючи з другої половини XX століття, транснаціональні корпорації стали одним із головних рушіїв міжнародного руху капіталу, технологій та інновацій. Саме через їх діяльність здійснюється переважна частина прямих іноземних інвестицій у світі, що забезпечує формування глобальних виробничих і фінансових зв'язків між країнами. За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку[4], більшість світових потоків ПІІ пов'язані з діяльністю ТНК та їхніх дочірніх структур, які інвестують у створення нових виробничих потужностей, модернізацію інфраструктури та впровадження інноваційних технологій у приймаючих країнах.

З розвитком процесів глобалізації роль ТНК значно посилилася: вони не лише переміщують капітал, а й формують міжнародні виробничі ланцюги, у яких окремі стадії створення доданої вартості розміщуються в різних країнах залежно від їхніх конкурентних переваг. Це сприяє підвищенню ефективності світового виробництва, оптимізації витрат та прискоренню технологічного прогресу. У результаті ТНК виступають ключовими агентами трансферу технологій, управлінського досвіду та інноваційних рішень, що особливо важливо для країн, які розвиваються або перебувають у процесі економічної трансформації[5].

Крім того, діяльність транснаціональних корпорацій значною мірою визначає структуру міжнародної торгівлі, оскільки значна частина світового товарообігу припадає на внутрішньофірмові операції між підрозділами однієї корпорації. Це означає, що ТНК не лише впливають на обсяги інвестицій, але й формують сучасну архітектуру світової економіки, де на перший план виходять глобальні ланцюги створення вартості.[6]

Водночас посилення ролі ТНК супроводжується зростанням їх впливу на економічну політику держав, конкуренцію на ринках та розподіл ресурсів. У багатьох випадках транснаціональні корпорації мають фінансові та технологічні можливості, співставні з економічним потенціалом окремих країн, що зумовлює необхідність ефективного державного та міжнародного регулювання їх діяльності.[5]

Важливою особливістю діяльності транснаціональних корпорацій є формування глобальних виробничих мереж та міжнародних ланцюгів створення вартості. У межах таких мереж різні етапи виробничого процесу розміщуються у тих країнах, де це є найбільш економічно доцільним. Наприклад, дослідження та розробка продукції можуть здійснюватися у розвинених країнах із високим рівнем наукового потенціалу, виробництво компонентів — у країнах із нижчими витратами на робочу силу, а кінцеве складання та реалізація — у регіонах із великими споживчими ринками. Такий підхід дозволяє корпораціям максимально ефективно використовувати глобальні ресурси та підвищувати конкурентоспроможність своєї продукції[7].

Яскравим прикладом функціонування глобальних виробничих мереж є діяльність американської компанії Apple, яка розробляє свої продукти у Сполучених Штатах, але значну частину виробництва здійснює через мережу постачальників та виробничих партнерів у країнах Азії, зокрема в Китаї, В’єтнамі та Індії. При цьому компанія координує роботу десятків підприємств у різних країнах, що забезпечує ефективне функціонування глобального ланцюга створення вартості [8].

Іншим прикладом є діяльність автомобільних транснаціональних корпорацій. Наприклад, німецька компанія Volkswagen має виробничі підприємства та складальні заводи у багатьох країнах світу, включаючи Іспанію, Чехію, Китай, Бразилію та Мексику. Така структура дозволяє компанії адаптувати виробництво до регіональних особливостей ринку, знижувати витрати на логістику та ефективно використовувати ресурси різних країн [9].

Подібну модель використовують і корпорації у сфері легкої промисловості. Наприклад, компанія Nike розробляє дизайн та маркетингову стратегію своєї продукції у США, тоді як виробництво спортивного одягу та взуття здійснюється на підприємствах-партнерах у країнах Південно-Східної Азії, таких як В'єтнам, Індонезія та Таїланд. Це дозволяє компанії значно знижувати виробничі витрати та підтримувати конкурентні ціни на світовому ринку [10].

У результаті діяльності транснаціональних корпорацій формується міжнародний поділ праці нового типу, заснований на глобальних ланцюгах створення вартості. У таких ланцюгах окремі країни спеціалізуються на певних етапах виробництва — від розробки технологій та виготовлення компонентів до складання готової продукції та її реалізації на світових ринках. Це сприяє інтеграції національних економік у світову господарську систему, підвищує рівень технологічного розвитку та стимулює економічне зростання[7].

Таким чином, транснаціональні корпорації виступають ключовими учасниками процесу глобалізації та формування сучасної структури світової економіки. Завдяки своїм фінансовим ресурсам, технологічним можливостям та міжнародним виробничим мережам вони значною мірою визначають напрями розвитку міжнародної торгівлі, інвестиційних потоків і глобального економічного співробітництва[2].

Важливою характеристикою діяльності транснаціональних корпорацій є їхній значний економічний потенціал. Завдяки великим фінансовим ресурсам, технологічним можливостям та доступу до світових ринків ТНК здатні суттєво впливати на економічний розвиток як розвинених, так і тих, що розвиваються, країн. Вони виступають важливим джерелом іноземних інвестицій, сприяють модернізації виробництва, розвитку інфраструктури та поширенню нових технологій[6].

Крім того, транснаціональні корпорації відіграють значну роль у створенні робочих місць та розвитку людського капіталу. За оцінками

міжнародних організацій, у структурі ТНК у світі працюють десятки мільйонів працівників як у материнських компаніях, так і в їхніх зарубіжних підрозділах. При цьому діяльність таких корпорацій створює додаткові робочі місця через систему постачальників, партнерів та суміжних підприємств[6].

Водночас діяльність транснаціональних корпорацій має і низку суперечливих аспектів, що зумовлює неоднозначність їх впливу на національні економіки. З одного боку, ТНК виступають потужним драйвером економічного розвитку: вони забезпечують приплив іноземного капіталу, сприяють створенню нових робочих місць, підвищують рівень продуктивності праці та прискорюють впровадження інновацій. Завдяки їх діяльності країни отримують доступ до сучасних технологій, управлінських практик і глобальних ринків, що особливо важливо для держав, які перебувають у процесі трансформації або розвитку. Крім того, ТНК сприяють інтеграції національних економік у міжнародні виробничі та логістичні ланцюги, підвищуючи їхню конкурентоспроможність на світовій арені.

З іншого боку, значний економічний вплив транснаціональних корпорацій може породжувати низку ризиків і дисбалансів. Передусім це стосується посилення конкуренції для місцевих підприємств, які не завжди здатні конкурувати з великими міжнародними компаніями через обмежені фінансові та технологічні ресурси. У результаті це може призводити до витіснення національного бізнесу з окремих сегментів ринку або зменшення його ролі в економіці. Також існує проблема нерівномірного розподілу економічних вигод: хоча ТНК генерують значні доходи, частина прибутків часто виводиться за кордон у вигляді дивідендів, що зменшує потенціал внутрішнього інвестування.

Важливим аспектом є і зростання залежності національних економік від іноземного капіталу. У випадку змін у глобальній економічній кон’юнктурі або корпоративній стратегії ТНК можуть скорочувати інвестиції, переносити виробництво в інші країни чи навіть залишати ринок, що негативно впливає на зайнятість, бюджетні надходження та загальну економічну стабільність.

Окрім цього, діяльність великих корпорацій іноді супроводжується використанням механізмів податкової оптимізації, що може зменшувати податкову базу приймаючих країн.

Не менш важливим є і соціально-економічний вимір впливу ТНК, який включає питання екологічної відповідальності, дотримання трудових стандартів та впливу на регіональний розвиток. У деяких випадках спостерігається концентрація інвестицій у найбільш розвинених регіонах, що посилює територіальні диспропорції.

Саме тому питання ефективного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, формування збалансованої інвестиційної політики та оцінки їх впливу на економічний розвиток держав є одним із ключових напрямів сучасних досліджень у сфері міжнародних економічних відносин. Оптимальне поєднання відкритості для іноземного капіталу та захисту національних економічних інтересів виступає необхідною умовою забезпечення сталого економічного зростання в умовах глобалізації.

Отже, транснаціональні корпорації є ключовими суб’єктами світової економіки, які формують міжнародні виробничі та інвестиційні потоки, сприяють поширенню інновацій і технологій та впливають на економічний розвиток багатьох країн світу. Їх діяльність має як позитивні, так і потенційно негативні наслідки, що зумовлює необхідність глибокого дослідження ролі ТНК у сучасній глобальній економічній системі.

1.2. Теоретичні підходи до вивчення впливу ТНК на національні економіки

Дослідження впливу транснаціональних корпорацій (ТНК) на національні економіки базується на широкому спектрі теоретичних підходів, сформованих у межах міжнародної економіки, теорії фірми, інституціональної економіки та теорій розвитку. Різноманітність підходів пояснюється складністю діяльності

ТНК, яка охоплює інвестиційні, виробничі, технологічні та соціально-економічні аспекти.

Одним із базових підходів до аналізу діяльності ТНК є неокласична теорія міжнародного руху капіталу. Вона виходить із припущення, що капітал переміщується з країн із його надлишком до країн із його дефіцитом з метою отримання вищої норми прибутку. У цьому контексті ТНК виступають інструментом ефективного розподілу ресурсів у світовій економіці. Відповідно до цієї теорії, діяльність ТНК сприяє підвищенню ефективності виробництва, вирівнюванню рівнів розвитку між країнами та зростанню добробуту [3].

Однак неокласичний підхід не враховує низку важливих факторів, зокрема недосконалості ринків, інформаційної асиметрії та ролі інституцій. Саме тому подальший розвиток отримали альтернативні теоретичні концепції, які більш комплексно пояснюють природу ТНК.

Однією з найвпливовіших є теорія монополістичних переваг (theory of monopolistic advantage), розроблена Стівен Гаймер[11]. Відповідно до цієї теорії, транснаціональні корпорації мають специфічні конкурентні переваги — технологічні розробки, відомі бренди, управлінські компетенції, доступ до фінансових ресурсів і ефективні організаційні структури — які дозволяють їм успішно конкурувати на іноземних ринках, незважаючи на додаткові витрати, пов’язані з виходом на ці ринки (так звані «витрати іноземності»). Таким чином, ТНК виникають не лише через різницю в прибутковості капіталу між країнами, а передусім завдяки наявності унікальних нематеріальних активів, які забезпечують їм стійку конкурентну перевагу.

Розвиваючи цю ідею, Гаймер підкреслював, що саме контроль над такими перевагами дає змогу компаніям не просто експортувати продукцію, а створювати власні філії за кордоном і безпосередньо організовувати виробництво в інших країнах[11]. Це дозволяє мінімізувати трансакційні витрати, краще контролювати якість продукції та ефективніше використовувати внутрішні ресурси корпорації. У результаті формується

особлива модель міжнародного бізнесу, в якій ключову роль відіграє не ринок як такий, а внутрішньокорпоративні зв'язки.

Крім того, теорія монополістичних переваг пояснює, чому саме великі компанії найчастіше стають транснаціональними. Наявність значних ресурсів дозволяє їм інвестувати в дослідження і розробки, маркетинг та розвиток бренду, що у свою чергу зміцнює їх позиції на глобальному рівні. Важливою є і здатність ТНК адаптувати свої продукти та стратегії до умов різних національних ринків, зберігаючи при цьому загальні конкурентні переваги.

У подальшому ця теорія стала основою для розвитку більш комплексних концепцій міжнародного бізнесу, зокрема еклектичної парадигми OLI, яка поєднує переваги власності, розміщення та інтерналізації. Проте саме підхід Гаймера заклав фундамент для розуміння того, що діяльність транснаціональних корпорацій визначається не лише економічною доцільністю, а й наявністю специфічних переваг, які забезпечують їм домінування на міжнародних ринках.

Подальший розвиток отримала теорія інтерналізації, яка пояснює причини створення ТНК прагненням компаній зменшити трансакційні витрати. Згідно з цією теорією, фірми замінюють ринкові механізми внутрішньофірмовими операціями, якщо це дозволяє ефективніше контролювати виробництво, передачу технологій або використання ресурсів. Таким чином, створення дочірніх підприємств за кордоном є результатом оптимізації витрат і підвищення ефективності управління [12].

Найбільш комплексним підходом до пояснення діяльності ТНК є еклектична парадигма (OLI-парадигма), запропонована Дж. Даннінгом[12]. Вона поєднує три ключові групи факторів:

1) O (Ownership advantages) — власницькі переваги (технології, бренд, ноу-хау);

2) L (Location advantages) — переваги розміщення (дешева робоча сила, ресурси, ринки);

3) I (Internalization advantages) — переваги інтерналізації (ефективність внутрішнього контролю).[12]

Згідно з цією моделлю, транснаціональні корпорації здійснюють прямі іноземні інвестиції тоді, коли одночасно виконуються всі три умови. Цей підхід широко використовується для аналізу діяльності ТНК у сучасній світовій економіці.

Важливе місце серед теоретичних підходів займає теорія життєвого циклу продукту, розроблена Реймондом Верноном. Вона пояснює міжнародну діяльність компаній залежно від стадії розвитку продукту та особливостей його виробництва і збуту. Згідно з цією теорією, на початковому етапі життєвого циклу (етап інновації) новий продукт створюється і виробляється переважно у розвинених країнах, де зосереджені науково-дослідні центри, висококваліфікована робоча сила та платоспроможний попит. На цьому етапі компанії орієнтуються насамперед на внутрішній ринок або близькі за рівнем розвитку країни, а виробництво має невеликі масштаби та високий рівень витрат[14].

У міру переходу продукту до стадії зростання відбувається розширення його виробництва та вихід на міжнародні ринки. З’являється потреба у зниженні витрат і підвищенні ефективності, що стимулює компанії до створення зарубіжних філій або перенесення окремих виробничих процесів за кордон. На цьому етапі формується міжнародна спеціалізація, а ТНК починають активно розвивати свою глобальну присутність.

На стадії зрілості продукт стає стандартизованим, технології його виробництва широко доступні, а конкуренція значно зростає. Саме в цей період виробництво поступово переноситься до країн із нижчими витратами праці та ресурсів, що дозволяє компаніям зберігати конкурентоспроможність. У результаті розвинені країни можуть навіть перетворюватися з експортерів на імпортерів відповідного продукту, тоді як країни, що розвиваються, стають основними виробниками[14].

На завершальній стадії життєвого циклу (спаду) виробництво повністю концентрується у країнах із мінімальними витратами, а сам продукт поступово витісняється новими інноваційними рішеннями. Таким чином, теорія Вернона пояснює динаміку переміщення виробництва у глобальному масштабі та формування міжнародних виробничих мереж.

Важливим наслідком цієї теорії є розуміння того, що транснаціональні корпорації відіграють ключову роль у перерозподілі виробничих процесів між країнами, сприяючи залученню нових економік до міжнародного поділу праці. Водночас вона підкреслює нерівномірність глобального розвитку, оскільки різні країни включаються у виробничі ланцюги на різних стадіях життєвого циклу продукту, що впливає на рівень їх технологічного та економічного розвитку.

Окрему групу становлять теорії, що аналізують вплив транснаціональних корпорацій на розвиток приймаючих країн. У цьому контексті можна виділити модернізаційну теорію, яка розглядає ТНК як фактор позитивних соціально-економічних змін і один із ключових механізмів інтеграції країн у глобальну економіку. Представники цього підходу, зокрема Уолт Ростоу, наголошують, що зовнішні інвестиції та діяльність великих міжнародних компаній можуть прискорювати перехід від традиційних форм господарювання до сучасної індустріальної та постіндустріальної економіки[3].

Модернізаційна теорія підкреслює, що транснаціональні корпорації сприяють залученню значних обсягів капіталу, який використовується для розвитку виробництва, модернізації підприємств і створення нових галузей. Важливим аспектом є трансфер технологій: ТНК привносять у приймаючі країни сучасне обладнання, інноваційні методи виробництва та управління, що дозволяє підвищити продуктивність праці та якість продукції. Крім того, вони стимулюють розвиток інфраструктури — транспортної, енергетичної, логістичної, що має мультиплікативний ефект для всієї економіки[3].

Суттєвим є і вплив на людський капітал. Транснаціональні корпорації зазвичай впроваджують високі стандарти підготовки персоналу, інвестують у навчання працівників, сприяють поширенню сучасних управлінських практик та корпоративної культури. У результаті підвищується кваліфікація робочої сили, що створює передумови для довгострокового економічного зростання.

Крім того, діяльність ТНК стимулює розвиток внутрішнього підприємництва через формування ланцюгів постачання, у які залучаються місцеві компанії. Це сприяє розвитку малого та середнього бізнесу, підвищенню його конкурентоспроможності та інтеграції у глобальні ринки. Важливим є також ефект демонстрації, коли національні підприємства переймають досвід міжнародних корпорацій, удосконалюючи власні бізнес-моделі.

Таким чином, у межах модернізаційного підходу транснаціональні корпорації розглядаються як каталізатор економічного зростання, структурних змін та інтеграції країн у світову економіку. Вони виступають не лише джерелом інвестицій, але й носіями інновацій, знань і сучасних стандартів ведення бізнесу, що сприяє загальному підвищенню рівня розвитку приймаючих країн[3].

На противагу цьому, теорія залежності (dependency theory) розглядає діяльність ТНК як фактор посилення економічної нерівності. Представники цього підходу стверджують, що транснаціональні корпорації можуть сприяти експлуатації ресурсів країн, що розвиваються, виведенню прибутків за кордон та збереженню їхньої залежності від розвинених економік. У цьому контексті ТНК розглядаються як інструмент економічного домінування [3].

Сучасні дослідження поєднують елементи різних теоретичних підходів і формують комплексне бачення ролі транснаціональних корпорацій у світовій економіці. Особливу увагу приділяють теорії глобальних ланцюгів створення вартості (Global Value Chains, GVC), яка розглядає ТНК як ключових координаторів міжнародного виробництва, що організовують і контролюють

розподіл виробничих процесів між різними країнами. Значний внесок у розвиток цього підходу зробили, зокрема, Гері Гіреффі та його колеги.

У межах концепції GVC аналізується, як саме формується і розподіляється додана вартість на різних етапах виробництва — від розробки продукту та дизайну до складання, маркетингу й післяпродажного обслуговування. Встановлено, що найбільша частка доданої вартості, як правило, концентрується на етапах, пов’язаних з інноваціями, брендингом і управлінням, які переважно залишаються у розвинених країнах. Водночас країни, що розвиваються, часто виконують трудомісткі операції з нижчою доданою вартістю, що зумовлює нерівномірний розподіл економічних вигод у глобальному масштабі[3].

Важливим аспектом цього підходу є аналіз ролі ТНК як координаторів і контролерів ланцюгів вартості. Вони визначають, які саме країни залучаються до виробництва, які функції виконуються на їх території, а також встановлюють стандарти якості, технологічні вимоги та умови співпраці. Це створює як можливості, так і обмеження для приймаючих країн: з одного боку, вони отримують доступ до міжнародних ринків і технологій, а з іншого — можуть залишатися на менш прибуткових етапах виробництва.

Сучасні дослідження також акцентують увагу на можливостях так званого «апгрейду» (upgrading) — переходу країн або компаній до більш високих сегментів глобальних ланцюгів вартості. Це може включати технологічний розвиток, освоєння нових функцій (наприклад, дизайн або маркетинг) та підвищення рівня доданої вартості. У цьому контексті роль державної політики є критично важливою, оскільки саме вона визначає здатність країни ефективно інтегруватися у глобальні ланцюги та підвищувати свою економічну позицію.[14]

Крім того, важливу роль відіграє інституціональний підхід, який підкреслює значення політичних, правових та економічних інститутів у формуванні умов діяльності ТНК. Зокрема, ефективність впливу ТНК на економіку країни значною мірою залежить від якості державного регулювання,

рівня захисту прав власності, податкової політики та інвестиційного клімату [15].

Таким чином, сучасна економічна наука пропонує широкий спектр теоретичних підходів до вивчення діяльності транснаціональних корпорацій. Кожен із них акцентує увагу на різних аспектах функціонування ТНК — від економічної ефективності та конкурентних переваг до соціально-економічних наслідків їх діяльності. Узагальнення цих підходів дозволяє зробити висновок, що вплив ТНК на національні економіки є багатогранним і залежить від конкретних умов країни, рівня її розвитку та державної економічної політики.

Отже, для комплексного аналізу ролі транснаціональних корпорацій доцільно використовувати інтегрований підхід, який поєднує елементи різних теорій і враховує як позитивні, так і потенційно негативні наслідки їх діяльності. Це створює теоретичну основу для подальшого дослідження впливу ТНК на економіку конкретних країн, зокрема Іспанії та України.

1.3. Форми та механізми впливу транснаціональних корпорацій на національні економіки

Вплив ТНК на національні економіки здійснюється через різноманітні форми та механізми, що охоплюють інвестиційну, виробничу, інноваційну, соціальну та інституційну сфери. Комплексний характер діяльності ТНК зумовлює їх значний вплив на економічний розвиток країн як у позитивному, так і в потенційно негативному аспектах.

Однією з ключових форм впливу транснаціональних корпорацій є залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Саме транснаціональні корпорації залишаються основними інвесторами у світовій економіці, забезпечуючи міжнародний рух капіталу та приплив фінансових ресурсів у приймаючі країни. За даними UNCTAD[17], у 2024 році обсяг глобальних прямих іноземних інвестицій становив близько 1,5 трлн дол. США, що свідчило про часткове відновлення інвестиційної активності після попереднього спаду. Водночас значна частина цього зростання була зумовлена

фінансовими потоками через європейські транзитні економіки, тоді як реальна виробнича інвестиційна активність залишалася відносно слабкою. У 2025 році глобальні ПІІ зросли приблизно до 1,6 трлн дол. США, або на 14% порівняно з попереднім роком (Рис 1.1). Основними чинниками такої динаміки стали активізація інвестицій у цифрову економіку, штучний інтелект, центри обробки даних та високотехнологічну інфраструктуру. Разом із тим міжнародна інвестиційна діяльність продовжувала залежати від геополітичної нестабільності, високих процентних ставок, торговельної фрагментації та уповільнення темпів світового економічного зростання. Попри це, транснаціональні корпорації й надалі залишаються ключовими суб'єктами міжнародного руху капіталу, визначаючи напрями розвитку глобальних виробничих ланцюгів, інноваційної діяльності та технологічної модернізації світової економіки.

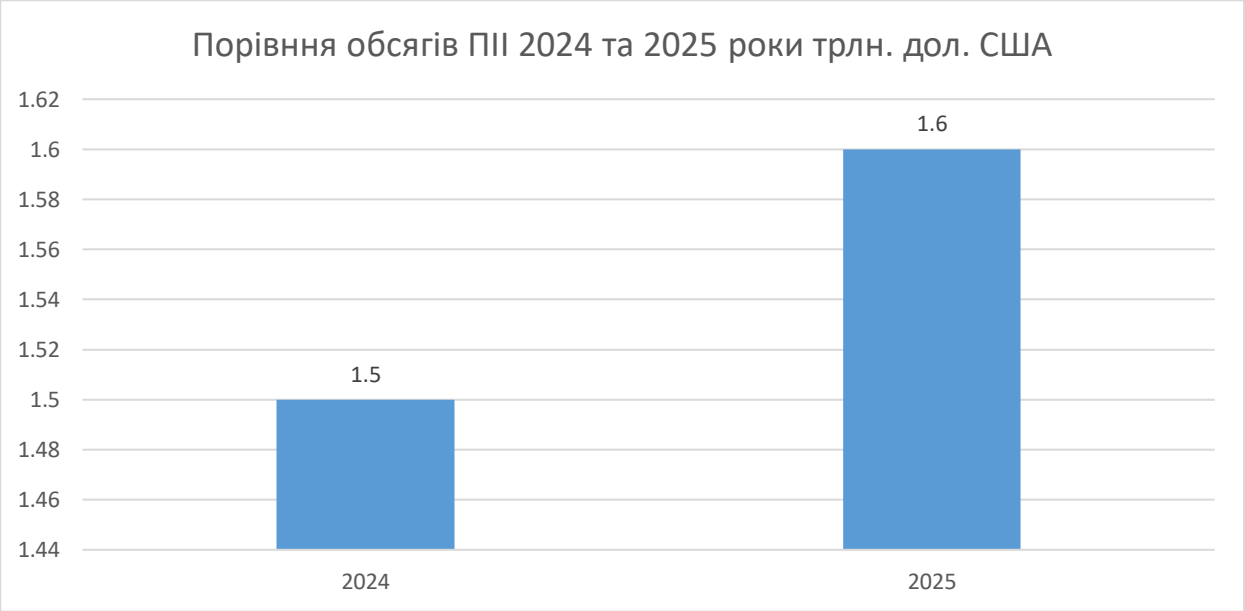

Рис. 1.1 Порівння обсягів ПІІ 2021 та 2022 роки трлн. дол. США [17]

Інвестиції транснаціональних корпорацій спрямовуються на створення нових підприємств (greenfield-інвестиції), модернізацію існуючих виробництв, розвиток інфраструктури та впровадження сучасних технологій. Зокрема, у 2022 році кількість нових інвестиційних проєктів у світі зросла на 15%, що свідчить про збереження активності ТНК навіть в умовах економічної

нестабільності . Найбільше інвестицій було спрямовано у галузі електроніки, автомобілебудування, машинобудування та відновлюваної енергетики, що підтверджує роль ТНК як драйверів структурних змін у світовій економіці.

Особливо важливим є вплив ПІІ на економічний розвиток країн, що розвиваються. За оцінками Світового банку[18], іноземні інвестиції традиційно сприяють зростанню ВВП, розвитку інфраструктури та підвищенню рівня зайнятості, особливо в країнах із відкритою економікою та стабільними інституціями. Водночас у 2023 році обсяг ПІІ у країни, що розвиваються, скоротився до близько 435 млрд дол. США, що є найнижчим показником з 2005 року, що підкреслює залежність економічного розвитку багатьох держав від діяльності ТНК.

У результаті залучення прямих іноземних інвестицій відбувається не лише кількісне зростання валового внутрішнього продукту, але й якісні зміни в структурі національної економіки. ПІІ сприяють підвищенню продуктивності праці завдяки впровадженню сучасних технологій, автоматизації виробничих процесів та застосуванню ефективніших методів управління. Важливим наслідком є також розвиток інноваційної діяльності, оскільки транснаціональні корпорації інвестують у дослідження та розробки, створюють інноваційні центри та стимулюють поширення нових знань і технологій у приймаючих країнах.

Крім того, ПІІ сприяють інтеграції національних економік у глобальні ринки через включення місцевих підприємств у міжнародні виробничі та логістичні ланцюги. Це відкриває доступ до нових ринків збуту, підвищує експортний потенціал країни та зміцнює її позиції у світовій економіці. Важливим є і мультиплікативний ефект: діяльність підприємств з іноземним капіталом стимулює розвиток суміжних галузей, зокрема транспорту, фінансів, послуг та малого і середнього бізнесу.

Також слід відзначити вплив ПІІ на розвиток людського капіталу. Іноземні інвестори зазвичай впроваджують сучасні стандарти підготовки персоналу, що сприяє підвищенню кваліфікації працівників, поширенню

нових професійних навичок та формуванню сучасної корпоративної культури. Це має довгостроковий позитивний ефект для економіки, оскільки підвищує її інноваційний потенціал та адаптивність до змін.

Таким чином, прямі іноземні інвестиції виступають одним із найважливіших механізмів впливу транснаціональних корпорацій на економічний розвиток країн, забезпечуючи не лише приплив фінансових ресурсів, але й сприяючи структурній модернізації економіки, підвищенню її конкурентоспроможності та інтеграції у глобальну економічну систему.

Наступною важливою формою впливу є формування глобальних виробничих мереж і ланцюгів створення вартості. Транснаціональні корпорації організовують виробництво таким чином, що різні його етапи розміщуються у різних країнах залежно від їхніх конкурентних переваг. Наприклад, дослідження і розробка можуть здійснюватися у розвинених країнах, тоді як виробництво — у країнах із дешевшою робочою силою. Такий підхід сприяє інтеграції національних економік у світову систему та розвитку міжнародного поділу праці.

Сучасні дослідження свідчать, що глобальні ланцюги створення вартості (Global Value Chains, GVCs), які координуються переважно транснаціональними корпораціями, стали домінуючою формою організації світового виробництва. За даними UNCTAD[17], близько 80% світової торгівлі здійснюється в межах глобальних ланцюгів вартості, що безпосередньо пов’язані з діяльністю ТНК . Водночас, за оцінками OECD[19], приблизно 70% міжнародної торгівлі включає переміщення компонентів, послуг і напівфабрикатів через кордони різних країн, часто кілька разів у процесі виробництва кінцевого продукту.

Практичним прикладом функціонування таких мереж є виробництво складної техніки або автомобілів, де комплектуючі виготовляються у різних країнах: окремі деталі можуть вироблятися в Японії, Франції чи Німеччині, збиратися в іншій країні, а кінцевий продукт реалізовуватися на глобальному ринку . Така фрагментація виробництва дозволяє ТНК мінімізувати витрати,

підвищувати ефективність і максимально використовувати ресурсні та технологічні переваги різних країн[20].

Важливим є також те, що участь у глобальних ланцюгах вартості суттєво впливає на економічний розвиток країн. Зокрема, у країнах, що розвиваються, участь у GVC може забезпечувати до 28% валового внутрішнього продукту[17], що свідчить про значний внесок міжнародного виробництва у формування національного доходу . Крім того, такі ланцюги сприяють створенню робочих місць, підвищенню рівня кваліфікації працівників і розвитку суміжних галузей.

Таким чином, формування глобальних виробничих мереж і ланцюгів створення вартості є одним із найважливіших механізмів впливу транснаціональних корпорацій на національні економіки. Воно забезпечує інтеграцію країн у світову економіку, сприяє підвищенню ефективності виробництва та стимулює економічне зростання, водночас посилюючи взаємозалежність між країнами в умовах глобалізації[21].

Важливим механізмом впливу ТНК є трансфер технологій і знань. Через створення дочірніх підприємств, спільних підприємств або партнерських відносин транснаціональні корпорації передають сучасні технології, управлінські практики та інновації. Це сприяє підвищенню технологічного рівня національної економіки, розвитку людського капіталу та зростанню конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку[22].

Ще одним суттєвим аспектом є вплив транснаціональних корпорацій на ринок праці. Їхня діяльність сприяє створенню нових робочих місць, підвищенню рівня зайнятості та зростанню доходів населення. Крім того, ТНК часто впроваджують сучасні стандарти праці, системи корпоративного навчання та професійного розвитку, що позитивно впливає на якість робочої сили та підвищення кваліфікації працівників.

За оцінками Міжнародної організації праці [23], у філіях транснаціональних корпорацій у світі зайнято понад 200 мільйонів працівників, що становить значну частку глобальної зайнятості та підтверджує

їхній вагомий вплив на формування міжнародного ринку праці. У країнах, що розвиваються, підприємства з іноземними інвестиціями часто пропонують вищий рівень заробітної плати порівняно з національними компаніями — у середньому на 10–20% більше, що стимулює конкуренцію за робочу силу та підвищує загальний рівень доходів населення [23].

Водночас вплив ТНК на ринок праці є неоднозначним. З одного боку, вони створюють нові робочі місця та сприяють зниженню безробіття, з іншого — можуть посилювати залежність економіки від іноземних роботодавців, особливо в секторах із низькою доданою вартістю. У деяких випадках це призводить до концентрації виробництва у певних регіонах та виникнення регіональних диспропорцій у зайнятості.

Крім того, дослідження Світового банку[18] свідчать, що участь у глобальних ланцюгах створення вартості, які часто координуються ТНК, сприяє зростанню продуктивності праці на 15–25%, що опосередковано підвищує рівень заробітної плати та якість робочих місць у приймаючих країнах.

Таким чином, вплив транснаціональних корпорацій на ринок праці є багатовимірним: вони одночасно виступають джерелом створення робочих місць, підвищення доходів і професійного розвитку, але також можуть формувати структурні залежності та нерівності, що потребує ефективного державного регулювання.

Транснаціональні корпорації здійснюють значний вплив на зовнішньоекономічну діяльність країн. Вони стимулюють розвиток експорту, інтегрують національні підприємства у глобальні ринки, сприяють зростанню обсягів міжнародної торгівлі. Участь у глобальних ланцюгах створення вартості дозволяє країнам розширювати свою присутність на світових ринках і підвищувати експортний потенціал[21].

За сучасними оцінками, діяльність транснаціональних корпорацій безпосередньо пов’язана зі значною часткою світової торгівлі. Зокрема, за даними UNCTAD[17], близько 80% світової торгівлі здійснюється за участю

ТНК або в межах глобальних ланцюгів створення вартості, що свідчить про їх домінуючу роль у формуванні міжнародних торговельних потоків. Крім того, за оцінками Світової організації торгівлі [24], у 2023 році обсяг світового експорту товарів перевищив 24 трлн дол. США, значна частина якого припадає саме на діяльність транснаціональних корпорацій, які координують виробництво та збут продукції у різних країнах.

Важливим механізмом впливу ТНК є розвиток експортного потенціалу приймаючих країн. Через створення дочірніх підприємств та інтеграцію місцевих компаній у власні виробничі мережі транснаціональні корпорації сприяють виходу національних виробників на міжнародні ринки. За даними OECD[25], участь підприємств у глобальних ланцюгах створення вартості може підвищувати їхню продуктивність у середньому на 20–30%, що позитивно впливає на конкурентоспроможність продукції на світових ринках.

Крім того, ТНК відіграють важливу роль у диверсифікації експорту. Вони сприяють переходу від сировинної моделі економіки до виробництва продукції з вищою доданою вартістю, що є особливо актуальним для країн, що розвиваються. Наприклад, досвід країн Центральної та Східної Європи свідчить, що активне залучення ТНК у промисловий сектор дозволило суттєво збільшити експорт високотехнологічної продукції та інтегруватися у європейські виробничі ланцюги[26].

Окрему роль відіграє вплив ТНК на конкурентне середовище. З одного боку, діяльність великих міжнародних компаній підвищує рівень конкуренції, стимулює розвиток місцевого бізнесу, впровадження інновацій і підвищення якості продукції. З іншого боку, потужні ресурси ТНК можуть призводити до витіснення національних підприємств, особливо малих і середніх, що створює ризики монополізації окремих ринків.

Крім того, ТНК впливають на інституційне середовище та державну політику. Вони можуть стимулювати вдосконалення законодавства, розвиток інвестиційного клімату, підвищення стандартів ведення бізнесу. Водночас

існує ризик надмірного впливу великих корпорацій на державні рішення, що може призводити до викривлення економічної політики[27].

Таким чином, вплив транснаціональних корпорацій на національні економіки реалізується через широкий спектр форм і механізмів, що охоплюють економічну, соціальну та інституційну сфери. Цей вплив має комплексний характер і може бути як позитивним, так і негативним залежно від умов приймаючої країни, рівня її економічного розвитку та ефективності державної політики. Саме тому важливим є формування збалансованого підходу до взаємодії з транснаціональними корпораціями, що дозволить максимально використати їх потенціал для розвитку національної економіки.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ ТА ІСПАНІЇ

2.1 Сучасні тенденції в діяльності ТНК у світовій економіці

У сучасних умовах глобалізації транснаціональні корпорації відіграють визначальну роль у формуванні світової економічної системи, впливаючи на розвиток національних господарств, структуру ринків, інвестиційні потоки та рівень міжнародної конкуренції. Їхня діяльність охоплює виробничу, фінансову, інноваційну та торговельну сфери, що робить ТНК потужними суб'єктами, здатними формувати економічну політику як розвинених, так і країн, що розвиваються.

Для України та Іспанії вплив транснаціональних корпорацій має як позитивні, так і певні негативні наслідки. З одного боку, ТНК сприяють залученню прямих іноземних інвестицій, створенню робочих місць, впровадженню новітніх технологій та інтеграції у світові виробничі ланцюги. З іншого боку, вони можуть посилювати залежність національних економік від зовнішнього капіталу, впливати на внутрішню конкуренцію та формування цінової політики.

Як зазначає українська дослідниця Т. В. Дорошенко: «транснаціоналізація економічного життя є важливим елементом світової економіки, який підвищує конкурентоспроможність національних компаній та визначає їх успішне функціонування у системі міжнародних економічних зв'язків»[28]

Це положення підкреслює, що діяльність ТНК є ключовим фактором сучасного економічного розвитку та інтеграційних процесів, а їх вплив на національні економіки потребує комплексного аналізу.

За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку [29], глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ), які значною мірою формуються саме транснаціональними корпораціями, у 2025 році досягли приблизно 1,6 трлн дол. США, що на 14% більше, ніж у попередньому році. При цьому

зростання було нерівномірним: основна частина інвестицій спрямовувалася у розвинені економіки, тоді як країни, що розвиваються, отримували меншу частку капіталу, що посилює глобальну асиметрію економічного розвитку .

Інша важлива тенденція полягає у зміні структури інвестиційної активності ТНК. Спостерігається зростання ролі фінансових потоків через міжнародні фінансові центри та збільшення інвестицій у цифрову інфраструктуру, зокрема у сферах штучного інтелекту, центрів обробки даних та інформаційно-комунікаційних технологій. Водночас скорочується обсяг інвестицій у традиційні виробничі та інфраструктурні проєкти в окремих регіонах, що пов’язано з геополітичною нестабільністю та підвищеною економічною невизначеністю .

Додатково слід відзначити, що ТНК дедалі більше концентрують капітал у стратегічних галузях, таких як енергетика, напівпровідники, цифрові технології та логістика. Це призводить до посилення їхнього впливу не лише на економіку окремих країн, а й на глобальну економічну систему в цілому. Водночас посилюється конкуренція між державами за залучення транснаціональних корпорацій, що проявляється у податкових пільгах, інвестиційних стимулюваннях та створенні спеціальних економічних зон. У результаті країни формують більш гнучку інвестиційну політику, намагаючись підвищити свою привабливість для глобального капіталу.

У 2020–2024 роках спостерігалася значна нестабільність глобальних потоків прямих іноземних інвестицій (ПІІ), що безпосередньо відображає активність ТНК. Після різкого падіння у 2020 році до приблизно 1,0 трлн дол. США через пандемію COVID-19, у 2021 році відбулося відновлення до близько 1,65 трлн дол. США. Надалі динаміка залишалася нестабільною: у 2022–2023 роках обсяги коливалися в межах 1,3–1,4 трлн дол. США, а у 2024 році оцінювалися приблизно на рівні 1,5 трлн дол. США з урахуванням волатильності фінансових потоків через європейські транзитні економіки (Таб. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка глобальних ПІІ 2020-2024 р.

Рік	**Обсяг ПІІ у світі, трлн дол. США**	**Основна характеристика**
2020	1,0	Різке падіння через COVID-19
2021	1,65	Сильне відновлення інвестицій
2022	1,4	Нестабільність через інфляцію та геополітику
2023	1,37	Помірне зниження та структурні коливання
2024	1,5	Часткове відновлення, висока волатильність

Таблиця складена автором за матеріалами: [29],[30],[31]

Таким чином, наведені дані свідчать про те, що діяльність ТНК у сучасних умовах характеризується високою чутливістю до глобальних економічних криз, геополітичних ризиків та змін у фінансовій політиці провідних країн. Незважаючи на це, загальна тенденція демонструє збереження високого рівня міжнародної інвестиційної активності, що підтверджує провідну роль транснаціональних корпорацій у світовій економіці.

Загалом, сучасні транснаціональні корпорації дедалі більше формують архітектуру глобальної економіки, виступаючи не лише інвесторами, але й ключовими центрами прийняття економічних рішень. Їхня діяльність виходить за межі національних юрисдикцій, що створює нові виклики для державного регулювання. У відповідь уряди різних країн змушені адаптувати інвестиційну, податкову та промислову політику, щоб утримувати конкурентні позиції у боротьбі за глобальний капітал. Це проявляється у формуванні системи державних стимулів для транснаціональних корпорацій, зокрема через податкові пільги, субсидії, створення спеціальних економічних зон та підтримку стратегічних галузей. Наприклад, країни Європейського Союзу застосовують механізми регулювання державної допомоги, щоб запобігти надмірній конкуренції між державами-членами за інвестиції, дозволяючи лише цільові стимули для депресивних регіонів або інноваційних проєктів.

Яскравим прикладом є Ірландія, яка завдяки низькому корпоративному податку та спеціальним режимам оподаткування змогла залучити значні інвестиції глобальних корпорацій, зокрема технологічних гігантів. У рамках політики інвестиційної привабливості країна також активно використовує інноваційні податкові стимули для досліджень і розробок . Подібні підходи застосовують і США, де діють масштабні програми підтримки напівпровідникової промисловості через податкові кредити та прямі субсидії для стимулювання внутрішнього виробництва та зменшення залежності від імпорту[33].

У країнах Азії, зокрема в Китаї, широко використовуються спеціальні економічні зони (СЕЗ), які передбачають податкові пільги, спрощене регуляторне середовище та доступ до інфраструктури для іноземних інвесторів. Такі зони стали ключовим інструментом залучення ТНК у виробничі кластери, особливо в галузях електроніки та високих технологій. Аналогічно, Сінгапур і Південна Корея активно конкурують за інвестиції у напівпровідникову та високотехнологічну промисловість, пропонуючи значні фінансові стимули та підтримку інноваційних проєктів.

Важливою тенденцією останніх років є також посилення ролі цифрових транснаціональних корпорацій, які базуються на використанні великих даних, штучного інтелекту, хмарних технологій та платформних бізнес-моделей. Такі компанії, як правило, мають значно меншу залежність від матеріальних активів, проте їхній вплив на глобальну економіку є надзвичайно масштабним через контроль цифрової інфраструктури, інформаційних потоків та екосистем онлайн-послуг. До таких корпорацій належать, зокрема, технологічні гіганти, що формують ринки електронної комерції, соціальних мереж, цифрової реклами та хмарних обчислень[34].

Цифрові ТНК створюють нову модель глобальної економіки, у якій головним ресурсом стають дані, а не лише фізичний капітал або сировина. Це призводить до концентрації ринкової влади у невеликої кількості глобальних платформ, які можуть одночасно впливати на поведінку споживачів, бізнес-

структур і навіть держав. Наприклад, компанії на кшталт Amazon, Google та Meta Platforms контролюють значну частину цифрових ринків, включаючи онлайн-торгівлю, пошукові системи та соціальні мережі.

Водночас розвиток цифрових ТНК спричиняє нові виклики для державного регулювання, зокрема у сфері оподаткування цифрових послуг, захисту персональних даних та антимонопольної політики. Багато країн змушені адаптувати законодавство, запроваджуючи цифрові податки та посилюючи контроль за діяльністю глобальних платформ. Наприклад, країни Європейського Союзу активно розробляють регуляторні механізми в межах Digital Markets Act і Digital Services Act, спрямовані на обмеження монопольного впливу великих технологічних корпорацій[34].

Згідно з даними світових фінансових ринків, сукупна капіталізація провідних технологічних ТНК перевищує капіталізацію багатьох національних економік, що підкреслює їх наддержавний економічний вплив. Така концентрація капіталу дозволяє їм активно інвестувати в дослідження і розробки, поглинати інноваційні стартапи та формувати нові технологічні стандарти на глобальному рівні.

Водночас висока капіталізація ТНК робить світову економіку більш залежною від їх фінансової стабільності. Коливання вартості акцій таких компаній можуть впливати на глобальні фондові індекси, інвестиційні потоки та навіть макроекономічну стабільність окремих країн. Це посилює системну роль ТНК у світовій фінансовій системі та підвищує значення регуляторної політики щодо їх діяльності.

З метою більш глибокого дослідження тенденцій зростання вартості транснаціональних корпорацій було проведено трендовий аналіз капіталізації Apple Inc. як однієї з найбільших цифрових ТНК світу. Отримані результати свідчать про стійку висхідну динаміку ринкової вартості компанії протягом останніх років.

Таблиця 2.2

Рік	**Капіталізація, трлн дол.**
2010	0,28
2011	0,35
2012	0,55
2013	0,50
2014	0,64
2015	0,58
2016	0,61
2017	0,86
2018	0,741
2019	1,29
2020	2,26
2021	2,89
2022	2,10
2023	2,99
2024	3,85
2025	4,06

Систематизова автором за даними [35]

Лінійний тренд визначається за формулою:

$$yt=a0+a1t \quad (2.1)$$

Рівняння тренду:

$$y=0,2493x-0,5847 \quad (2.2)$$

Коефіцієнт детермінації:

$$R2=0,8363 \quad (2.3)$$

Таблиця 2.3

Прогнозні значення капіталізації Apple Inc на основі лінійного тренду

Рік	**Прогнозне значення, трлн дол.**
2026	4,3093

2027	4,5586
2028	4,8079
2029	5,0572
2030	5,3065

Складено автором на основі проведеного аналізу

Отримане рівняння лінійного тренду демонструє стійку тенденцію до зростання ринкової капіталізації Apple Inc. у 2010–2025 рр.

Коефіцієнт нахилу 0,2493 (2.2) показує, що в середньому капіталізація компанії щорічно зростала приблизно на 0,2493 трлн дол. США.

Високе значення коефіцієнта детермінації R2=0,8363 (2.3) підтверджує достатньо високий рівень точності побудованої моделі та свідчить про сильний зв'язок між часовим фактором і зміною капіталізації компанії.

На основі побудованої трендової моделі було здійснено прогноз капіталізації Apple Inc. на 2026–2030 рр., який демонструє подальше зростання ринкової вартості компанії(Рис. 2.1).

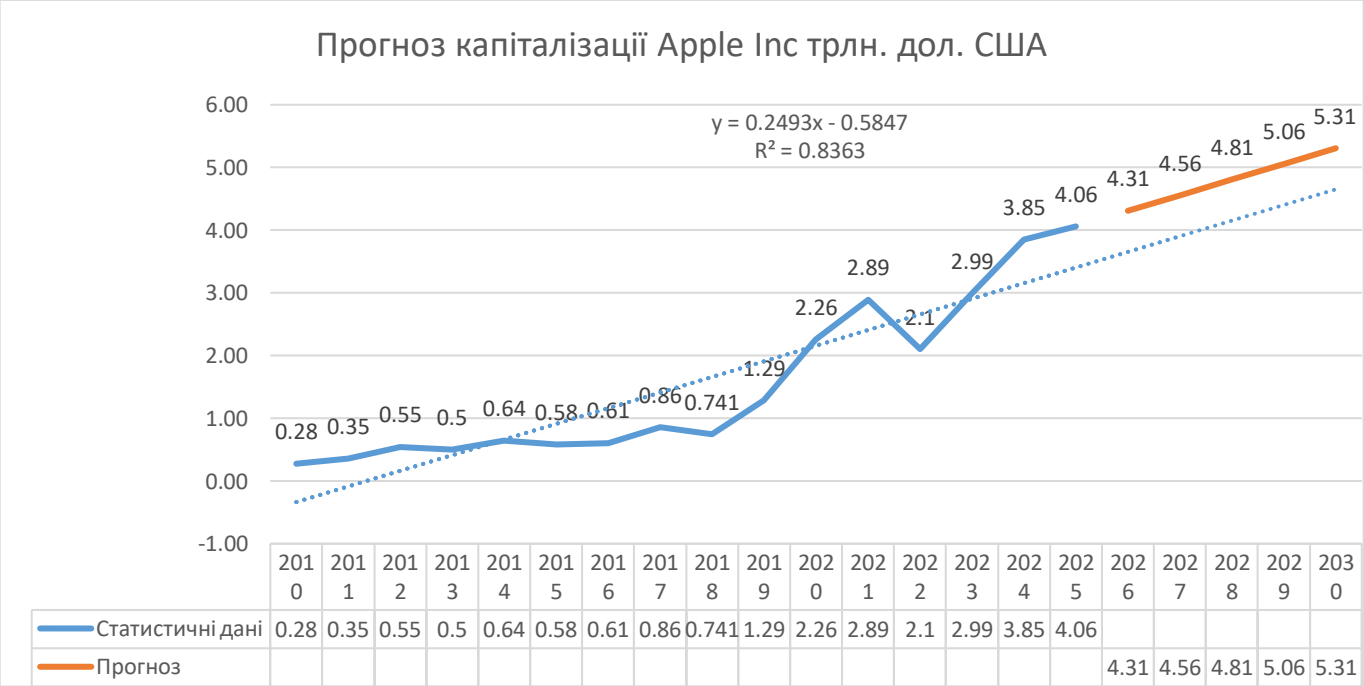

Рис. 2.1 Прогноз капіталізації Apple Inc трлн. дол. США

Зокрема, у період з 2010 по 2025 рік капіталізація компанії зросла з 0,27 трлн дол. США до 4,06 трлн дол. США, що означає збільшення приблизно у 15 разів. Така динаміка обумовлена активним розвитком цифрових продуктів, розширенням екосистеми послуг, а також високим рівнем довіри інвесторів до компанії.

Проведений трендовий аналіз дозволяє прогнозувати подальше зростання капіталізації. Згідно з розрахунками, до 2030 року ринкова вартість компанії може досягти близько 5,3 трлн дол. США, за умови збереження поточних темпів розвитку та стабільної кон'юнктури фінансових ринків.

Таким чином, наведений приклад підтверджує загальну тенденцію до стрімкого зростання капіталізації цифрових транснаціональних корпорацій, що є наслідком трансформації світової економіки у бік інноваційної та цифрової моделі розвитку.

Отже, транснаціональні корпорації на сучасному етапі є ключовими драйверами розвитку світової економіки, суттєво впливаючи на інвестиційні потоки, структуру міжнародної торгівлі та технологічний прогрес. Їх діяльність характеризується зростаючою концентрацією капіталу, особливо у стратегічних та високотехнологічних галузях, а також активною участю у формуванні глобальних виробничих і фінансових мереж.

Водночас посилюється роль цифрових ТНК, які трансформують традиційні економічні моделі, зміщуючи акцент із матеріальних ресурсів на дані, інновації та цифрові платформи. Це сприяє підвищенню їх ринкової вартості та впливу на глобальні процеси, що підтверджується стрімким зростанням капіталізації провідних компаній.

Крім того, сучасні умови функціонування ТНК супроводжуються посиленням міжнародної конкуренції за інвестиції, що стимулює держави до вдосконалення економічної політики та створення сприятливого інвестиційного середовища. Таким чином, діяльність транснаціональних корпорацій визначає основні тенденції розвитку глобальної економіки,

формуючи нову модель її функціонування, орієнтовану на інновації, цифровізацію та інтеграцію.

2.2 Порівняльний аналіз впливу ТНК на економіку України та Іспанії

У сучасній глобальній економіці транснаціональні корпорації відіграють ключову роль у формуванні міжнародних економічних зв'язків, розподілі інвестиційних потоків та розвитку технологічного потенціалу країн. Їх вплив є багатовимірним і залежить від рівня економічного розвитку держави, її інституційної спроможності, інвестиційного клімату та ступеня інтеграції у світові ринки. У цьому контексті особливо показовим є порівняння впливу ТНК на економіку України та Іспанії, які належать до різних типів економічних систем: Іспанія — до розвинених країн Європейського Союзу, тоді як Україна — до країн із перехідною економікою, що перебувають у процесі структурної трансформації[22].

Актуальність такого порівняння зумовлена необхідністю виявлення спільних і відмінних рис у механізмах залучення та функціонування транснаціонального капіталу в різних економічних умовах. Іспанія характеризується стабільним припливом іноземних інвестицій, високим рівнем інституційного розвитку та глибокою інтеграцією у глобальні виробничі та фінансові мережі. Водночас Україна, попри значний потенціал та відкритість до іноземного капіталу, стикається з низкою викликів, пов'язаних із макроекономічною нестабільністю, геополітичними ризиками та нерівномірністю інвестиційної активності.

Порівняльний аналіз дозволяє оцінити не лише масштаби присутності ТНК у двох країнах, але й їх якісний вплив на економічний розвиток, структуру зайнятості, рівень інноваційності та конкурентоспроможність національних економік. Особливу увагу доцільно приділити таким аспектам, як обсяги прямих іноземних інвестицій, галузева структура діяльності ТНК, рівень їх інтеграції у національні економіки, а також

Аналізуючи участь транснаціональних корпорацій у розвитку економіки Іспанії, доцільно звернутися до конкретних статистичних показників, що відображають масштаби їх інвестиційної активності. Зокрема, за офіційними даними, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Іспанію у 2023 році становив понад 28,2 млрд євро, що відповідає середньому рівню за останні п’ять років і свідчить про стабільну зацікавленість ТНК у національній економіці . Водночас у 2024 році обсяг ПІІ оцінювався приблизно у 34,1 млрд дол. США, що підтверджує збереження високої інвестиційної активності(Рис 2.2).[36]

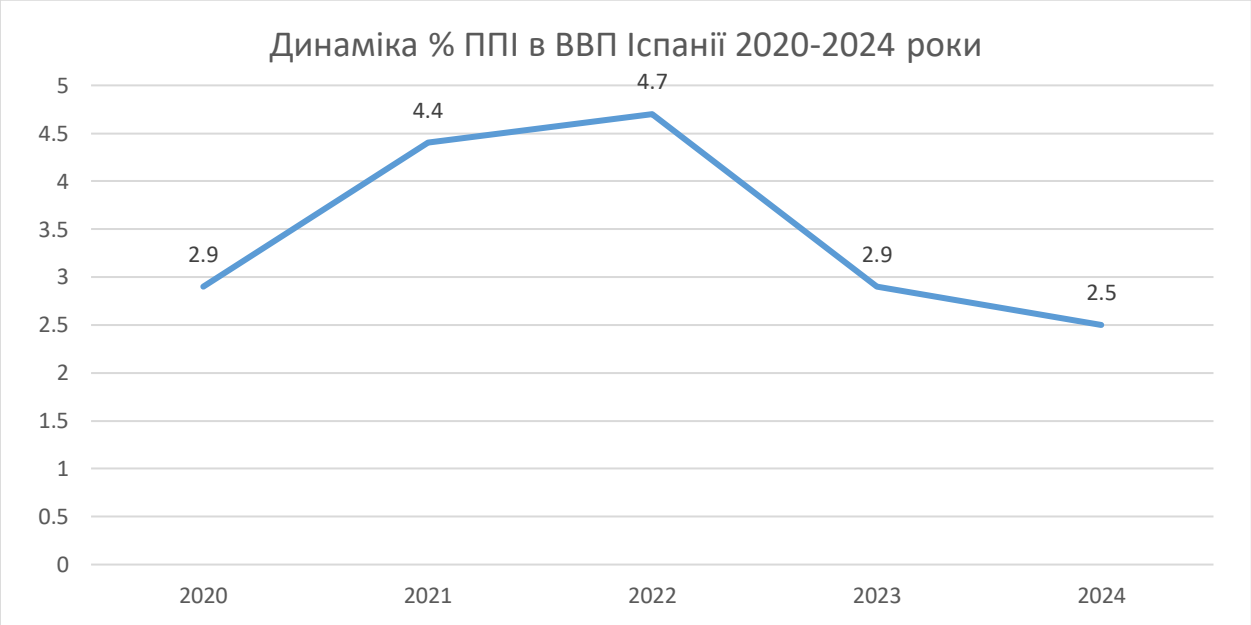

Рис. 2.2 Динаміка % ППІ в ВВП Іспанії 2020-2024 роки [36]

Важливо зазначити, що інвестиції ТНК мають не лише кількісний, але й структурний вплив на економіку Іспанії. Найбільші обсяги капіталу спрямовуються у такі галузі, як телекомунікації, енергетика, торгівля та промисловість, що сприяє модернізації виробництва та розвитку інноваційних секторів. Крім того, інвестиційні проєкти, спрямовані на розширення виробничих потужностей і створення робочих місць, у 2023 році зросли майже на 12%, досягнувши 5,68 млрд євро.[37]

Таблиця 2.4

Матриця SWOT-аналізу участі транснаціональних корпорацій у розвитку економіки Іспанії

Сильні сторони (Strengths)	**Слабкі сторони (Weaknesses)**
Високий рівень залучення прямих іноземних інвестицій та стабільна інвестиційна привабливість Іспанії.	Залежність окремих секторів економіки від іноземного капіталу та рішень материнських компаній.
Членство Іспанії в ЄС забезпечує доступ ТНК до єдиного європейського ринку.	Нерівномірний регіональний розподіл інвестицій (концентрація у Мадриді та Каталонії).
Розвинена інфраструктура, логістика та вигідне географічне положення.	Ризик витіснення національного малого та середнього бізнесу великими ТНК.
Значна роль ТНК у створенні робочих місць та підвищенні зайнятості населення.	Виведення частини прибутків за кордон, що знижує внутрішній мультиплікативний ефект.
Активний трансфер технологій, інновацій та управлінського досвіду.	Висока залежність окремих галузей від глобальної економічної кон'юнктури.
Інтеграція Іспанії у глобальні виробничі ланцюги та міжнародні ринки.	Концентрація інвестицій переважно у високорентабельних секторах економіки.
Потужна присутність національних ТНК (Banco Santander, BBVA, Iberdrola, Inditex та ін.).	Частина стратегічних секторів перебуває під значним впливом іноземного капіталу.
Високий рівень розвитку інноваційного середовища та R&D-центрів.	Зростання конкуренції на внутрішньому ринку для локальних компаній.
Можливості (Opportunities)	**Загрози (Threats)**
Подальше залучення ТНК у високотехнологічні та цифрові галузі.	Глобальні економічні кризи та нестабільність міжнародних фінансових ринків.
Розвиток «зеленої» енергетики та інноваційних виробництв.	Геополітичні конфлікти та посилення міжнародної економічної напруженості.
Посилення ролі Іспанії як логістичного та виробничого хабу Європи.	Можливе скорочення інвестиційної активності ТНК через зміну глобальних стратегій.
Розширення співпраці між ТНК та місцевим бізнесом у межах глобальних ланцюгів вартості.	Посилення конкуренції між країнами за залучення міжнародного капіталу.
Зростання інвестицій у дослідження, цифровізацію та штучний інтелект.	Монополізація окремих ринків великими транснаціональними корпораціями.
Стимулювання експорту та підвищення міжнародної конкурентоспроможності Іспанії.	Ризик посилення регіональних економічних дисбалансів.
Використання державних та європейських програм підтримки інновацій.	Посилення залежності економіки від зовнішнього капіталу та міжнародних корпорацій.
Розвиток стартап-екосистем за участю міжнародного капіталу.	Ризики кібербезпеки та надмірного впливу цифрових ТНК на економіку та інформаційний простір.

Систематизована автором

Окрім абсолютних показників, важливим є відносний рівень інвестиційної активності. Згідно з даними Світового банку, у 2024 році приплив ПІІ до Іспанії становив близько 1,98% ВВП, що характеризує її як країну з помірно високим рівнем залучення іноземного капіталу.[36] Це підтверджує, що ТНК є важливим, але не єдиним фактором економічного розвитку, доповнюючи внутрішні інвестиційні ресурси.

Значну роль у формуванні інвестиційних потоків відіграють країни-джерела капіталу. Так, найбільшими інвесторами в економіку Іспанії є США (близько 28,9% загального обсягу інвестицій), Велика Британія (13,1%), Німеччина (10,6%) та Франція (9,2%), що свідчить про тісну інтеграцію Іспанії у трансатлантичні та європейські економічні зв'язки (Рис 2.3).[36]

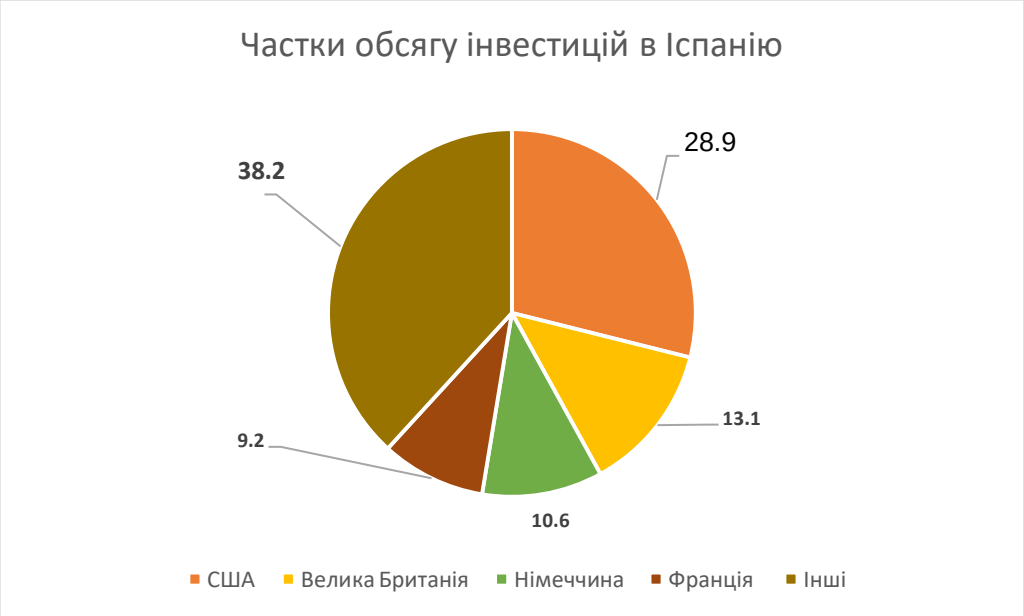

Рис. 2.3 Частки обсягу інвестицій в Іспанію [37]

Таблиця 2.5

Матриця SWOT-аналізу участі транснаціональних корпорацій у розвитку економіки України

Сильні сторони (Strengths)	**Слабкі сторони (Weaknesses)**
Значний ресурсний потенціал України та вигідне географічне положення.	Високий рівень геополітичних та військових ризиків.
Наявність кваліфікованої та відносно дешевої робочої сили.	Нестабільність інвестиційного клімату та законодавства.
Активне залучення ТНК у стратегічні галузі економіки.	Висока залежність економіки від зовнішнього капіталу.

Створення робочих місць та підвищення рівня зайнятості населення.	Репатріація прибутків за кордон та обмеження внутрішнього реінвестування.
Впровадження сучасних технологій та управлінських практик.	Недостатній рівень розвитку інфраструктури в окремих регіонах.
Інтеграція України у глобальні виробничі та логістичні ланцюги.	Низький рівень інституційної ефективності та бюрократичні бар'єри.
Підвищення продуктивності праці на підприємствах з іноземним капіталом.	Нерівномірний галузевий та регіональний розподіл інвестицій.
Наявність державних гарантій захисту іноземних інвестицій.	Ризик витіснення національного бізнесу великими ТНК.
Можливості (Opportunities)	**Загрози (Threats)**
Поглиблення інтеграції до європейського економічного простору.	Посилення військових та геополітичних загроз.
Залучення ТНК до післявоєнного відновлення економіки України.	Можливий вихід або скорочення діяльності ТНК через нестабільність.
Розвиток високотехнологічних секторів та цифрової економіки.	Глобальні економічні кризи та нестабільність світових фінансових ринків.
Розширення експорту через інтеграцію у глобальні ланцюги вартості.	Посилення конкуренції з боку інших країн за міжнародний капітал.
Гармонізація законодавства з нормами ЄС та покращення бізнес-клімату.	Зростання залежності від рішень міжнародних корпорацій.
Розвиток інфраструктури та модернізація виробництва.	Монополізація окремих секторів економіки великими ТНК.
Зростання інвестицій у енергетику, ІТ та агропромисловий комплекс.	Ризики економічної та фінансової нестабільності.
Формування інноваційного середовища через трансфер технологій та знань.	Відтік фінансових ресурсів через репатріацію прибутків та дивідендів.

Систематизовано автором

Аналіз участі транснаціональних корпорацій в економіці України свідчить про їх значний вплив на інвестиційні процеси та формування ключових макроекономічних показників. За даними міжнародної статистики, обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну у 2023–2024 роках коливався на рівні близько 4–5 млрд дол. США щорічно, що відображає певне відновлення інвестиційної активності після різкого падіння у кризові періоди, однак залишається нижчим порівняно з довоєнним рівнем. [38]

Водночас накопичений обсяг ПІІ в економіці України становить понад 60 млрд дол. США, значна частина яких належить транснаціональним корпораціям, що працюють у сфері торгівлі, харчової промисловості, енергетики та фінансових послуг. Найбільшими інвесторами традиційно виступають компанії з країн ЄС, США та Великої Британії, які забезпечують понад 70% загального обсягу іноземного капіталу в Україні[38].

Суттєвим є також внесок ТНК у зайнятість населення. За різними оцінками, підприємства з іноземним капіталом забезпечують роботою близько 1,0–1,2 млн осіб, що становить приблизно 7–8% офіційно зайнятого населення. При цьому продуктивність праці на таких підприємствах у середньому в 1,5–2 рази вища, ніж у національних компаніях, що пояснюється впровадженням сучасних технологій та ефективних управлінських практик.[39]

Окремо слід відзначити галузеву структуру присутності ТНК в Україні (Рис 2.4). Найбільша частка іноземного капіталу зосереджена в оптовій та роздрібній торгівлі (понад 25%), харчовій промисловості (близько 15%), фінансовому секторі та страхуванні (приблизно 12%), а також у сфері інформаційних технологій, яка демонструє найшвидші темпи зростання. Це свідчить про поступову трансформацію економіки України у напрямі сервісно-індустріальної моделі.[38]

Рис. 2.4 Галузева структура присутності ТНК в Україні % [38]

Водночас вплив ТНК на економіку України є неоднозначним. З одного боку, вони сприяють модернізації виробництва, залученню інновацій та інтеграції у світові ринки. З іншого боку, існують ризики значної залежності від зовнішнього капіталу, виведення прибутків за кордон та нерівномірного розвитку окремих галузей економіки. Це підкреслює необхідність формування збалансованої державної політики щодо регулювання діяльності іноземних інвесторів.

Іноземні транснаціональні корпорації відіграють суттєву роль в економіці України, формуючи значну частину споживчого ринку, промислового виробництва та сфери послуг. На території країни працює понад 300 великих міжнародних компаній, а загальна кількість підприємств з іноземним капіталом перевищує 2,9 тис. компаній.[38]

За структурою іноземні інвестиції в Україні зосереджені переважно у торгівлі (понад 40% компаній з іноземним капіталом), промисловості, фінансовому секторі та інформаційних технологіях . Також близько 17% міжнародних корпорацій у країні представлені у сфері технологій та комунікацій, що свідчить про поступову цифровізацію економіки.[38]

Іспанія є однією з найбільш привабливих країн Європейського Союзу для іноземного капіталу. Щорічний обсяг прямих іноземних інвестицій тут вимірюється десятками мільярдів євро, а загальний накопичений обсяг ПІІ перевищує 700 млрд євро. Важливо, що ТНК забезпечують значну частку експорту країни (понад 40%) та формують мільйони робочих місць. Економіка Іспанії характеризується високим рівнем інституційної стабільності, що дозволяє ТНК здійснювати довгострокове планування та масштабні інвестиції у виробництво, інновації та R&D.[40]

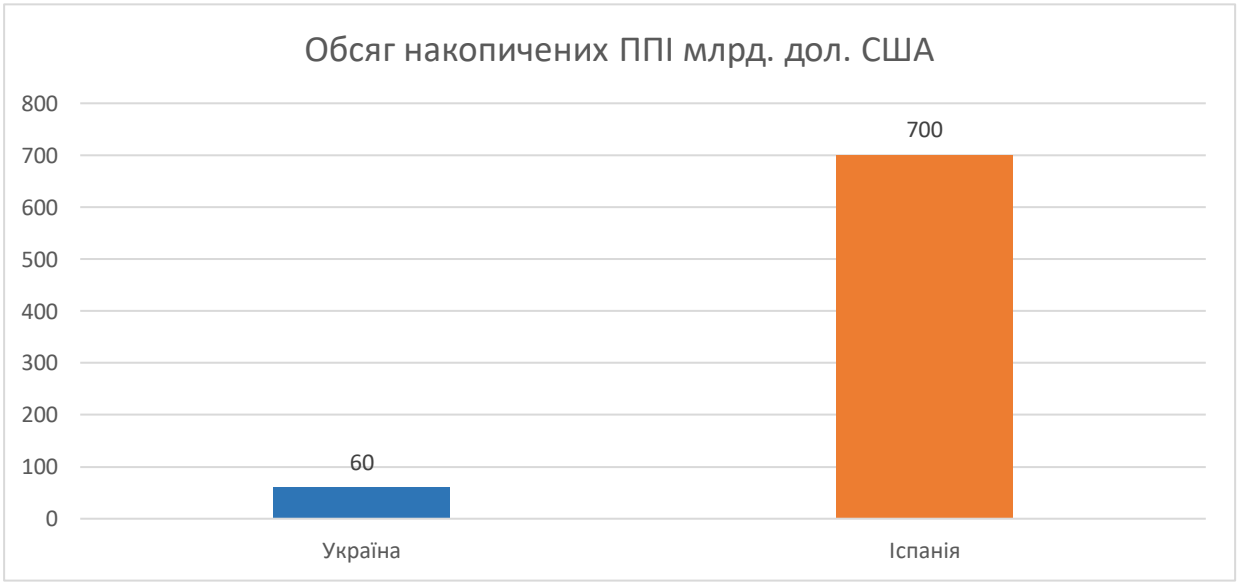

Рис. 2.5 Обсяг накопичених ППІ млрд. дол. США [40]

В Україні ситуація суттєво відрізняється. Обсяг накопичених прямих іноземних інвестицій становить близько 60 млрд дол. США, що у багато разів

менше, ніж в Іспанії. При цьому інвестиційна динаміка є нестабільною та значною мірою залежить від геополітичних факторів. ТНК забезпечують близько 7–8% зайнятості, що також суттєво нижче, ніж у розвинених країнах ЄС. Водночас їх роль є критично важливою для підтримки ключових секторів економіки — торгівлі, харчової промисловості, енергетики та ІТ.[38]

Таблиця 2.6

Порівння діяльності ТНК в Україні та Іспанії

Показник	**Іспанія**	**Україна**
Накопичені ПІІ	700 млрд євро	60 млрд дол. США
Щорічний приплив ПІІ	25–35 млрд євро	3–5 млрд дол. США
Зайнятість у ТНК	2,2 млн осіб	1,0–1,2 млн осіб
Частка у національному експорті	40%	25–30%
Основні сектори	високі технології, фінанси, енергетика, промисловість	торгівля, харчова промисловість, ІТ, агросектор
Рівень інституційної стабільності	високий (ЄС)	середній/нестабільний
Інноваційна активність ТНК	висока (R&D центри)	середня, точкові проєкти

Таблиця складена автором за матеріалами: [38],[40],[41]

Переваги діяльності транснаціональних корпорацій в Україні та Іспанії мають спільну природу, однак суттєво відрізняються за масштабами, якістю та рівнем впливу на національні економічні системи. Це зумовлено різним рівнем економічного розвитку, інституційної стабільності та глибиною інтеграції у світові ринки.

В Іспанії основною перевагою діяльності ТНК є їхній системний вплив на економічне зростання та структурну модернізацію. Завдяки значним обсягам інвестицій (понад 25–35 млрд євро щорічно), ТНК забезпечують стабільний приплив капіталу у високотехнологічні галузі, промисловість, фінансовий сектор та сферу послуг. Вони формують значну частину експорту країни (близько 40%), що свідчить про їх глибоку інтеграцію у національну економіку.[43]

Крім того, ТНК в Іспанії активно інвестують у дослідження та розробки (R&D), створюючи інноваційні центри та сприяючи розвитку наукоємних галузей. Це дозволяє країні утримувати високий рівень технологічної конкурентоспроможності в межах ЄС. Також важливою перевагою є стабільна зайнятість: підприємства з іноземним капіталом забезпечують роботою понад 2 млн осіб, що робить їх важливим елементом соціально-економічної системи.[44]

В Україні переваги діяльності ТНК мають більш адаптаційний та трансформаційний характер. Основним позитивним ефектом є залучення іноземного капіталу, який у 2023–2025 роках становив близько 3–5 млрд дол. США щорічно. [38] Ці інвестиції сприяють підтримці макроекономічної стабільності та частковому оновленню виробничої бази.

Важливою перевагою є створення робочих місць: підприємства з іноземним капіталом забезпечують зайнятість для понад 1 млн осіб. При цьому вони часто запроваджують більш високі стандарти організації праці, корпоративного управління та соціальної відповідальності порівняно з частиною національних компаній.

Окремо слід відзначити роль ТНК у трансфері технологій та інтеграції України у глобальні виробничі ланцюги. Хоча цей процес менш масштабний, ніж в Іспанії, він є критично важливим для модернізації економіки та підвищення її конкурентоспроможності. Значний вплив також спостерігається у сфері торгівлі, харчової промисловості та IT-секторі, де іноземні компанії виступають драйверами розвитку.

Порівняльний аналіз показує, що в Іспанії ТНК виконують функцію стабільного структуроутворюючого елемента економіки, тоді як в Україні їх діяльність має більш точковий і трансформаційний характер. В Іспанії переваги проявляються у високій доданій вартості, інноваціях і глобальній інтеграції, тоді як в Україні — у базовому економічному розвитку, підтримці зайнятості та поступовій модернізації ключових секторів.

Поряд із численними перевагами діяльності транснаціональних корпорацій, важливим є аналіз потенційних ризиків та недоліків їх присутності в економіках України та Іспанії. Хоча загальна природа цих ризиків є подібною, їх масштаб і наслідки суттєво відрізняються залежно від рівня економічного розвитку та інституційної стабільності країни.

В Україні основні ризики діяльності ТНК пов'язані насамперед із високою залежністю національної економіки від зовнішнього капіталу. Значна частина стратегічних галузей частково контролюється іноземними компаніями, що створює ризики втрати економічного суверенітету в окремих секторах. Крім того, характерною проблемою є репатріація прибутків, коли значна частина доходів, отриманих в Україні, виводиться за кордон, що обмежує внутрішні інвестиційні можливості[40].

Додатковим ризиком є нестабільність діяльності ТНК у періоди кризових явищ. Геополітична напруженість, воєнні ризики та макроекономічна нестабільність можуть призводити до скорочення або повного виходу міжнародних компаній з ринку, що негативно впливає на зайнятість і податкові надходження. Також у деяких випадках спостерігається витіснення малого та середнього національного бізнесу через конкурентні переваги великих корпорацій.

В Іспанії ризики діяльності ТНК є менш критичними, однак також присутні. Одним із основних є потенційна надмірна концентрація економічної влади в руках великих міжнародних корпорацій, що може впливати на конкуренцію в окремих секторах. Незважаючи на високий рівень регулювання в межах ЄС, існує ризик оптимізації оподаткування та часткового виведення прибутків у юрисдикції з нижчим податковим навантаженням.

Ще одним недоліком є залежність окремих галузей економіки від рішень глобальних корпорацій, особливо у високотехнологічному та фінансовому секторах. Проте завдяки розвиненим інституціям ЄС та ефективному антимонопольному регулюванню ці ризики в Іспанії є контрольованими та не мають системного характеру.

Таким чином, порівняльний аналіз свідчить, що в Україні ризики діяльності ТНК є більш глибокими та системними, оскільки вони пов’язані з економічною нестабільністю та інституційною незрілістю. В Іспанії ж вони мають переважно регуляторний та конкурентний характер і пом’якшуються завдяки ефективній правовій системі ЄС.

У підсумку можна зазначити, що ефективність впливу ТНК на економіку значною мірою залежить не лише від їхньої економічної потужності, але й від здатності держави формувати збалансовану політику, яка мінімізує ризики та максимізує довгострокові вигоди від міжнародного капіталу.

2.3. Механізми впливу транснаціональних корпорацій на економіки Іспанії та України

Участь транснаціональних корпорацій у розвитку економіки Іспанії є важливим фактором її інтеграції у світове господарство та зміцнення позицій на міжнародних ринках. Як одна з провідних економік Європейського Союзу, Іспанія активно залучає іноземні інвестиції, значна частина яких надходить саме від ТНК. Це сприяє модернізації національного виробництва, впровадженню інноваційних технологій, розвитку інфраструктури та підвищенню конкурентоспроможності країни[45].

Особливістю іспанської економіки є її відкритість до міжнародного капіталу та сприятливий інвестиційний клімат, який формується завдяки членству в ЄС, стабільній правовій системі та доступу до єдиного європейського ринку. ТНК відіграють значну роль у таких галузях, як автомобілебудування, енергетика, фінансовий сектор, туризм і телекомунікації. Їх діяльність забезпечує створення робочих місць, зростання продуктивності праці та збільшення експортного потенціалу країни[37].

Водночас транснаціональні корпорації не лише інвестують в економіку Іспанії, але й активно інтегрують її у глобальні виробничі ланцюги. Завдяки цьому країна виступає важливим виробничим і логістичним хабом у Європі,

особливо для компаній, що орієнтуються на ринки ЄС, Північної Африки та Латинської Америки. Це підсилює роль Іспанії як стратегічної платформи для міжнародного бізнесу.

Важливим аспектом аналізу є присутність і діяльність найбільших транснаціональних корпорацій, які функціонують на території Іспанії або мають іспанське походження. Саме вони формують основу корпоративного сектору країни та суттєво впливають на її економічний розвиток, експортний потенціал і позиції на міжнародних ринках.

Серед найбільш впливових іспанських ТНК варто виділити Banco Santander, який є одним із найбільших банків Європи та активно здійснює діяльність у країнах Латинської Америки, США та Великій Британії. Його діяльність сприяє розвитку фінансового сектору Іспанії та зміцненню міжнародних фінансових зв'язків. Не менш важливу роль відіграє BBVA, який також має значну міжнародну присутність і активно інвестує у цифрові фінансові технології.

У сфері енергетики ключові позиції займають такі компанії, як Iberdrola та Repsol. Вони є одними з лідерів у розвитку відновлюваної енергетики та забезпечують енергетичну безпеку як Іспанії, так і інших країн. Їх інвестиції сприяють переходу до «зеленої» економіки та впровадженню інноваційних технологій у сфері енергетики.

У промисловому секторі важливу роль відіграє Inditex — один із найбільших світових ритейлерів одягу, відомий такими брендами, як Zara, Zara Home, Bershka, Massimo Dutti, Oysho, Pull&Bear, Stradivarius, Uterqüe. Компанія має розгалужену глобальну мережу постачання та продажу, що забезпечує значні надходження до економіки Іспанії. У транспортній та інфраструктурній сферах слід відзначити Ferrovial, який реалізує масштабні проєкти у різних країнах світу.

Крім того, значна кількість іноземних ТНК також здійснює активну діяльність в Іспанії, використовуючи її як платформу для виходу на європейський ринок. Це, зокрема, автомобільні концерни, технологічні

компанії та виробники споживчих товарів, які інвестують у виробничі потужності, логістику та дослідницькі центри.

Важливою складовою економіки Іспанії є діяльність іноземних транснаціональних корпорацій, які активно інвестують у виробництво, послуги та інфраструктуру країни. Іспанія виступає одним із ключових центрів залучення іноземного капіталу в Європі, що пояснюється її вигідним географічним положенням, розвиненою інфраструктурою та доступом до ринку ЄС.

За статистичними даними, у 2023 році в Іспанії функціонувало понад 15,6 тис. філій іноземних компаній, які забезпечували зайнятість для 2,27 млн осіб та генерували оборот у розмірі понад 794 млрд євро. Загалом кількість іноземних компаній перевищує 18 тис., а чисельність працівників, пов’язаних із іноземними інвестиціями, становить близько 1,78 млн осіб, що дорівнює приблизно 8,7% усієї зайнятості в країні. Це свідчить про значну роль іноземних ТНК як роботодавців та економічних агентів.[37]

Секторна структура діяльності іноземних корпорацій демонструє їх концентрацію переважно у сфері послуг (понад 54% інвестицій), а також у промисловості (близько 42%). Найбільш привабливими галузями є телекомунікації, енергетика, торгівля та високотехнологічне виробництво, що сприяє модернізації економіки та впровадженню інновацій.[29]

Позитивний вплив іноземних ТНК на економіку Іспанії проявляється у кількох ключових напрямах. По-перше, вони забезпечують значний приплив капіталу та сприяють економічному зростанню. По-друге, створюють робочі місця та підвищують рівень зайнятості населення. По-третє, сприяють трансферу технологій, управлінського досвіду та інновацій, що підвищує конкурентоспроможність національної економіки. Крім того, іноземні компанії стимулюють розвиток експорту та інтеграцію Іспанії у глобальні виробничі ланцюги. Наприклад, близько 88% іноземних компаній планують збільшувати або зберігати інвестиції, а 90% – підтримувати або розширювати зайнятість, що свідчить про позитивні очікування щодо розвитку бізнесу[40].

Важливим аспектом діяльності іноземних транснаціональних корпорацій в Іспанії є їх регіональна концентрація. Найбільша кількість інвестицій та корпоративних представництв зосереджена у таких економічно розвинених регіонах, як Мадрид і Каталонія, які разом акумулюють понад 60% загального обсягу прямих іноземних інвестицій. Це пояснюється наявністю розвиненої інфраструктури, фінансових центрів, висококваліфікованої робочої сили та сприятливого бізнес-середовища. Водночас така концентрація призводить до нерівномірного регіонального розвитку, оскільки менш розвинені території отримують значно менше інвестиційних ресурсів.

Крім того, іноземні ТНК активно впливають на експортну діяльність Іспанії. За оцінками, компанії з іноземним капіталом формують понад 40% загального експорту країни, що свідчить про їх значну роль у забезпеченні зовнішньоекономічної активності. Вони інтегрують іспанські підприємства у глобальні виробничі ланцюги, підвищуючи рівень їх конкурентоспроможності та доступ до міжнародних ринків. Це особливо важливо для високотехнологічних галузей, де участь у міжнародних мережах є ключовим фактором розвитку[29].

Разом з тим, суттєвим є вплив іноземних корпорацій на інноваційний розвиток країни. Значна частина витрат на дослідження та розробки (R&D)[43] в Іспанії здійснюється саме за участю іноземного капіталу. Так, частка іноземних компаній у загальних витратах бізнес-сектору на інновації перевищує 30%, що підкреслює їх роль у впровадженні новітніх технологій та підвищенні технологічного рівня економіки. Це сприяє розвитку цифровізації, автоматизації виробництва та переходу до інноваційної моделі економічного зростання.

Водночас зростає значення державної політики щодо регулювання діяльності іноземних ТНК. Уряд Іспанії та інституції Європейського Союзу активно впроваджують механізми контролю за стратегічними інвестиціями, особливо у сферах енергетики, телекомунікацій та оборонної промисловості.

Це пов’язано з необхідністю захисту національних інтересів та забезпечення економічної безпеки в умовах глобальної конкуренції[45].

Додатково слід відзначити, що іноземні транснаціональні корпорації відіграють важливу роль у розвитку інноваційного середовища Іспанії. Вони активно інвестують у створення дослідницьких центрів, технологічних парків та стартап-екосистем, що сприяє підвищенню науково-технічного потенціалу країни. Зокрема, значна частина міжнародних компаній розміщує в Іспанії центри досліджень і розробок (R&D), використовуючи високий рівень підготовки кадрів та відносно нижчі витрати порівняно з іншими країнами Західної Європи. За оцінками, витрати бізнес-сектору на дослідження та розробки в Іспанії перевищують 1,4% ВВП, при цьому вагому частку формують саме компанії з іноземним капіталом.[44]

Крім того, іноземні ТНК сприяють розвитку малого та середнього бізнесу через інтеграцію місцевих підприємств у свої ланцюги постачання. Це створює мультиплікативний ефект, коли інвестиції великих корпорацій стимулюють розвиток суміжних галузей, підвищують зайнятість і рівень доходів населення. За даними досліджень, понад 60% малих і середніх підприємств, що співпрацюють з іноземними компаніями, демонструють вищі темпи зростання продуктивності.[37]

Водночас важливо враховувати і потенційні структурні виклики. Зокрема, концентрація іноземних інвестицій у високорентабельних секторах може призводити до дисбалансів у розвитку економіки, залишаючи менш прибуткові галузі без належної уваги. Також існує ризик залежності від рішень материнських компаній, які можуть змінювати інвестиційні стратегії залежно від глобальної кон’юнктури, що впливає на стабільність зайнятості та виробництва в країні.

Вплив ТНК має неоднозначний характер, оскільки поряд із позитивними ефектами спостерігаються певні ризики, зокрема залежність від зовнішнього капіталу, нерівномірність регіонального розвитку та можливе витіснення національного бізнесу. Це зумовлює необхідність проведення виваженої

державної політики, спрямованої на максимізацію переваг від діяльності транснаціональних корпорацій та мінімізацію потенційних негативних наслідків.

У сучасних умовах глобалізації участь транснаціональних корпорацій у розвитку національних економік набуває особливого значення, особливо для країн із трансформаційною економікою, до яких належить Україна. Входження у світові економічні процеси, залучення іноземних інвестицій та інтеграція у глобальні виробничі ланцюги значною мірою залежать від активності ТНК, які виступають провідними інвесторами, носіями технологій та організаційного досвіду.

Для України транснаціональні корпорації є важливим чинником економічного розвитку, оскільки вони сприяють модернізації виробничих потужностей, впровадженню інновацій, розвитку інфраструктури та підвищенню конкурентоспроможності національної економіки. Особливо актуальною їх роль стала в умовах економічних трансформацій, інтеграції до європейського економічного простору та необхідності відновлення економіки в умовах зовнішніх викликів[42].

Залучення ТНК в Україну відбувається переважно через механізм прямих іноземних інвестицій, які спрямовуються у стратегічні галузі економіки, зокрема агропромисловий комплекс, енергетику, харчову промисловість, фінансовий сектор, роздрібну торгівлю та інформаційні технології. Завдяки цьому формуються нові робочі місця, підвищується рівень продуктивності праці та розширюється експортний потенціал країни.

Водночас діяльність транснаціональних корпорацій в Україні має свої особливості, зумовлені специфікою національного економічного середовища. Серед ключових факторів, що впливають на їх присутність, можна виділити рівень інвестиційного клімату, регуляторну політику держави, макроекономічну стабільність, а також геополітичні ризики. Незважаючи на наявність певних бар’єрів, Україна залишається привабливим ринком для ТНК

завдяки значному ресурсному потенціалу, вигідному географічному положенню та наявності кваліфікованої робочої сили[3].

Серед найбільш відомих іноземних ТНК, що активно функціонують в Україні, можна виділити компанії у сфері харчової промисловості, торгівлі, енергетики та тютюнової індустрії. Зокрема, значну присутність має Nestlé, яка є одним із найбільших виробників продуктів харчування на українському ринку та інвестує у виробничі потужності й логістику. У сфері громадського харчування та роздрібної торгівлі важливу роль відіграє McDonald's, яка працює в Україні з 1997 року та залишається одним із найбільших роботодавців у секторі послуг.

У тютюновій промисловості значний вплив має Philip Morris International, яка інвестувала в Україну сотні мільйонів доларів та є одним із найбільших платників податків серед іноземних компаній. У пивоварній галузі важливу позицію займає Carlsberg Group, яка продовжує інвестувати в українські виробничі потужності навіть у складних економічних умовах . У агропромисловому секторі значну роль відіграє компанія Bunge, яка має численні виробничі активи та є важливим учасником українського аграрного експорту .

Водночас вплив іноземних транснаціональних корпорацій на економіку України має комплексний і багатовимірний характер, поєднуючи як значні переваги, так і певні структурні ризики для національної економічної системи.

До позитивних аспектів насамперед належить створення значної кількості робочих місць. Підприємства з іноземним капіталом забезпечують зайнятість для понад 1 млн осіб, що є суттєвим внеском у стабілізацію ринку праці та зниження рівня безробіття. При цьому такі компанії, як правило, пропонують вищий рівень заробітної плати порівняно із середньоринковим, а також дотримуються більш сучасних стандартів управління персоналом, охорони праці та соціального забезпечення.

Важливим позитивним ефектом є підвищення продуктивності праці. Іноземні ТНК впроваджують сучасні технології виробництва, автоматизацію

процесів та цифрові рішення, що дозволяє значно підвищити ефективність господарської діяльності. Крім того, вони часто виступають «локомотивами» інновацій, поширюючи нові управлінські практики та стандарти якості на суміжні підприємства[3].

Окремо слід відзначити трансфер технологій та знань. Завдяки діяльності міжнародних компаній українська економіка отримує доступ до передових технологій, сучасного обладнання та міжнародного досвіду управління бізнес-процесами. Це сприяє поступовій модернізації національного виробництва та підвищенню його конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

Ще одним важливим позитивним ефектом є інтеграція України у глобальні економічні ланцюги. ТНК включають українські підприємства у свої міжнародні виробничі та логістичні системи, що дозволяє розширювати експортні можливості країни, підвищувати її присутність на світових ринках та залучати додаткові валютні надходження.

Водночас існують і суттєві негативні наслідки впливу іноземних ТНК. Одним із ключових ризиків є залежність національної економіки від зовнішніх інвестиційних рішень. Оскільки стратегія розвитку таких корпорацій формується на глобальному рівні, Україна часто не має можливості впливати на рішення щодо скорочення виробництва, релокації підприємств або зміни інвестиційних пріоритетів.

Не менш важливою проблемою є репатріація прибутків за кордон. Значна частина доходів, отриманих іноземними компаніями в Україні, виводиться у країни їх походження у вигляді дивідендів, що зменшує внутрішній інвестиційний ресурс і обмежує можливості для реінвестування в національну економіку.

Також варто враховувати ризики скорочення або призупинення діяльності ТНК в умовах геополітичної та економічної нестабільності. Українська економіка є чутливою до зовнішніх шоків, тому рішення міжнародних компаній про вихід з ринку або скорочення присутності можуть

мати суттєві негативні наслідки для окремих галузей, регіонів та ринку праці загалом.

Крім того, у довгостроковій перспективі може виникати проблема витіснення національного бізнесу в окремих сегментах ринку, де іноземні ТНК мають перевагу завдяки масштабам діяльності, доступу до дешевшого капіталу та більш розвиненим технологіям.

Державне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій в Україні базується на поєднанні національного законодавства та міжнародних угод, що забезпечують правовий захист іноземних інвестицій і визначають загальні правила їх функціонування. Основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про режим іноземного інвестування»[47], який встановлює принцип національного режиму для іноземних інвесторів, гарантує захист капіталу та визначає умови здійснення інвестиційної діяльності на території держави. Зокрема, закон передбачає рівність умов для іноземних та національних суб’єктів господарювання, заборону незаконної експропріації інвестицій, а також гарантії вільного переведення прибутків за кордон.

Важливою особливістю української системи регулювання є наявність державних гарантій захисту іноземних інвестицій. Так, законодавством передбачено, що у разі зміни інвестиційного законодавства інвесторам може надаватися стабілізаційна гарантія строком до 10 років щодо умов ведення бізнесу. Крім того, держава гарантує захист від націоналізації та неправомірного вилучення майна, окрім випадків надзвичайних ситуацій із обов’язковою компенсацією .

Окремим напрямом регулювання є податкова та митна політика щодо іноземних інвесторів[48]. Підприємства з іноземним капіталом здійснюють діяльність на загальних підставах оподаткування, що відповідає принципу рівності економічних суб’єктів. Водночас для окремих інвестиційних проєктів у пріоритетних галузях можуть застосовуватися податкові стимули або

пільгові режими, зокрема у рамках спеціальних економічних зон та програм стимулювання інвестицій.

У сучасних умовах важливим елементом державного регулювання стає посилення контролю за іноземними інвестиціями у стратегічних секторах економіки. Україна поступово впроваджує механізми перевірки прямих іноземних інвестицій (FDI screening), які дозволяють оцінювати вплив капіталу на національну безпеку, особливо у сферах енергетики, інфраструктури, оборони та фінансового сектору . Це відповідає міжнародній практиці та спрямовано на захист критично важливих галузей економіки від небажаного зовнішнього впливу.

Крім того, важливу роль відіграють міжнародні договори України про захист інвестицій, які забезпечують додаткові гарантії для ТНК, включаючи механізми вирішення інвестиційних спорів у міжнародних арбітражах. Це підвищує рівень довіри іноземних інвесторів до української економіки та сприяє залученню довгострокового капіталу.

Окремим елементом є міжнародні угоди України про взаємний захист інвестицій (BITs), які забезпечують додаткові гарантії для ТНК, включаючи можливість вирішення спорів у міжнародному арбітражі (зокрема ICSID). У 2020-х роках Україна також почала впроваджувати механізми перевірки прямих іноземних інвестицій у стратегічні сектори (FDI screening), що відповідає сучасній практиці країн ЄС і спрямоване на захист національної безпеки.

Попри наявність достатньо розвиненої нормативно-правової бази, ефективність регулювання ТНК в Україні значною мірою залежить від практики правозастосування, стабільності законодавства та загального інвестиційного клімату. У цьому контексті важливого значення набуває подальше вдосконалення інституційної спроможності держави, зменшення регуляторних бар’єрів, підвищення прозорості бізнес-середовища та гармонізація національного законодавства з нормами Європейського Союзу.

У свою чергу, регулятивна система Іспанії значною мірою визначається законодавством Європейського Союзу. Ключову роль відіграє Договір про функціонування ЄС (TFEU)[45], який гарантує свободу руху капіталу, товарів і послуг, а також принцип недискримінації іноземних інвесторів. На національному рівні діє Закон 19/2003 «Про правовий режим руху капіталу та економічні трансакції з-за кордону»[46], який лібералізує інвестиційний режим і встановлює мінімальні обмеження для іноземних інвесторів.

Важливою особливістю Іспанії є наявність сучасного механізму контролю за стратегічними іноземними інвестиціями, особливо у сферах енергетики, оборони, телекомунікацій та критичної інфраструктури. Цей механізм був посилений у відповідь на європейські регламенти щодо захисту стратегічних секторів економіки. Таким чином, Іспанія поєднує високий рівень відкритості для капіталу з елементами вибіркового державного контролю.

Україна використовує більш змішану модель регулювання, яка поєднує ринкові принципи з елементами державного контролю, тоді як Іспанія функціонує в умовах повністю інтегрованої європейської правової системи з високим рівнем передбачуваності та стабільності для інвесторів. Це безпосередньо впливає на привабливість країн для ТНК та структуру інвестиційних потоків.

Водночас вплив іноземних транснаціональних корпорацій на економіку України має комплексний і багатовимірний характер, поєднуючи як значні переваги, так і певні структурні ризики для національної економічної системи.

До позитивних аспектів насамперед належить створення значної кількості робочих місць. Підприємства з іноземним капіталом забезпечують зайнятість для понад 1 млн осіб, що є суттєвим внеском у стабілізацію ринку праці та зниження рівня безробіття[38]. При цьому такі компанії, як правило, пропонують вищий рівень заробітної плати порівняно із середньоринковим, а також дотримуються більш сучасних стандартів управління персоналом, охорони праці та соціального забезпечення.

Важливим позитивним ефектом є підвищення продуктивності праці. Іноземні ТНК впроваджують сучасні технології виробництва, автоматизацію процесів та цифрові рішення, що дозволяє значно підвищити ефективність господарської діяльності. Крім того, вони часто виступають «локомотивами» інновацій, поширюючи нові управлінські практики та стандарти якості на суміжні підприємства.

Окремо слід відзначити трансфер технологій та знань. Завдяки діяльності міжнародних компаній українська економіка отримує доступ до передових технологій, сучасного обладнання та міжнародного досвіду управління бізнес-процесами. Це сприяє поступовій модернізації національного виробництва та підвищенню його конкурентоспроможності на зовнішніх ринках[21].

Ще одним важливим позитивним ефектом є інтеграція України у глобальні економічні ланцюги. ТНК включають українські підприємства у свої міжнародні виробничі та логістичні системи, що дозволяє розширювати експортні можливості країни, підвищувати її присутність на світових ринках та залучати додаткові валютні надходження[20].

Водночас існують і суттєві негативні наслідки впливу іноземних ТНК. Одним із ключових ризиків є залежність національної економіки від зовнішніх інвестиційних рішень. Оскільки стратегія розвитку таких корпорацій формується на глобальному рівні, Україна часто не має можливості впливати на рішення щодо скорочення виробництва, релокації підприємств або зміни інвестиційних пріоритетів.

Не менш важливою проблемою є репатріація прибутків за кордон. Значна частина доходів, отриманих іноземними компаніями в Україні, виводиться у країни їх походження у вигляді дивідендів, що зменшує внутрішній інвестиційний ресурс і обмежує можливості для реінвестування в національну економіку.

Також варто враховувати ризики скорочення або призупинення діяльності ТНК в умовах геополітичної та економічної нестабільності.

Українська економіка є чутливою до зовнішніх шоків, тому рішення міжнародних компаній про вихід з ринку або скорочення присутності можуть мати суттєві негативні наслідки для окремих галузей, регіонів та ринку праці загалом.

Крім того, у довгостроковій перспективі може виникати проблема витіснення національного бізнесу в окремих сегментах ринку, де іноземні ТНК мають перевагу завдяки масштабам діяльності, доступу до дешевшого капіталу та більш розвиненим технологіям.

Отже, діяльність ТНК сприяє залученню іноземного капіталу, створенню робочих місць, підвищенню продуктивності праці та впровадженню сучасних технологій у ключових галузях економіки. Водночас їх вплив залишається неоднозначним, оскільки поряд із позитивними ефектами існують ризики залежності від зовнішніх інвестицій, виведення прибутків за кордон та вразливості до глобальних і геополітичних змін. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення державної політики регулювання для забезпечення збалансованого та сталого економічного розвитку України.

ВИСНОВКИ

1) В процесі визначення сутності транснаціональних корпорацій та їх роль у світовій економіці**,** було встановлено, що ТНК є ключовими суб'єктами глобального господарства, діяльність яких виходить за межі національних економік і охоплює мережу дочірніх підприємств у різних країнах. Доведено, що вони формують значну частину міжнародних виробничих, інвестиційних і торговельних потоків, виступають основними носіями капіталу, інновацій та сучасних управлінських технологій. Водночас обґрунтовано, що діяльність ТНК має подвійний характер: з одного боку, вони сприяють економічному зростанню, модернізації виробництва, підвищенню продуктивності праці та інтеграції країн у світову економіку, а з іншого — можуть посилювати залежність національних економік від зовнішнього капіталу, загострювати конкурентний тиск на місцевий бізнес і впливати на перерозподіл економічних вигод. Це свідчить про визначальну роль ТНК у сучасній глобальній економічній системі та необхідність їх комплексного наукового аналізу.

2) У результаті узагальнення основних теоретичних підходів до вивчення впливу транснаціональних корпорацій на національні економіки**,** досліджено ключові концепції міжнародної економіки та теорії фірми, зокрема неокласичну теорію міжнародного руху капіталу, теорію монополістичних переваг С. Гаймера, теорію інтерналізації, еклектичну парадигму Дж. Даннінга (OLI), теорію життєвого циклу продукту Р. Вернона, модернізаційну теорію, теорію залежності та концепцію глобальних ланцюгів створення вартості. Встановлено, що жоден із підходів не дає вичерпного пояснення природи діяльності ТНК, однак їх сукупне використання дозволяє комплексно оцінити економічні мотиви міжнародної експансії корпорацій, механізми їх функціонування та наслідки для приймаючих країн

3) У процесі визначення форм та механізмів впливу транснаціональних корпорацій на національні економіки**,** встановлено, що діяльність ТНК реалізується через інвестиційні, виробничі, технологічні, соціальні та інституційні канали, які забезпечують їх комплексний вплив на економічний

розвиток країн. Обґрунтовано, що цей вплив має подвійний характер: з одного боку, він сприяє залученню прямих іноземних інвестицій, розвитку інновацій, підвищенню продуктивності праці та інтеграції у глобальні ринки, а з іншого — може призводити до залежності від зовнішнього капіталу, відтоку прибутків та посилення конкурентного тиску на національні підприємства. Доведено, що ефективність впливу ТНК значною мірою визначається рівнем економічного розвитку країни та якістю державного регулювання, тому формування збалансованої політики взаємодії з транснаціональними корпораціями є необхідною умовою максимізації їх позитивного ефекту для національної економіки.

4) У результаті аналізу сучасних тенденцій розвитку діяльності транснаціональних корпорацій у світовій економіці**,** з'ясовано, що ТНК залишаються ключовими драйверами глобальних інвестиційних, виробничих і технологічних процесів, формуючи структуру міжнародних економічних відносин. Доведено, що сучасний етап їх розвитку характеризується зростанням обсягів прямих іноземних інвестицій, високою волатильністю інвестиційних потоків під впливом глобальних криз і геополітичних факторів, а також зміщенням акценту у бік високотехнологічних і цифрових секторів. Обґрунтовано, що посилюється концентрація капіталу у стратегічних галузях та зростає роль цифрових ТНК, які формують нову модель глобальної економіки, засновану на даних, інноваціях і платформних бізнес-моделях. Встановлено, що стрімке зростання капіталізації провідних корпорацій підтверджує їх системний вплив на світову економіку та фінансові ринки. Водночас визначено, що активізація діяльності ТНК супроводжується посиленням міжнародної конкуренції за інвестиції та необхідністю адаптації державної політики, що свідчить про зростання ролі ефективного регулювання у забезпеченні збалансованого економічного розвитку.

5) На основі порівняльного аналізу впливу транснаціональних корпорацій на економіки України та Іспанії встановлено суттєві відмінності у характері ризиків та ефективності їх регулювання, тому що в Україні вони мають більш

глибокий і системний характер через економічну нестабільність та інституційну незрілість, тоді як в Іспанії їхній вплив є більш контрольованим і пом’якшеним завдяки ефективній правовій системі ЄС; отже, ефективність впливу ТНК визначається не лише їхньою економічною потужністю, а й здатністю держави формувати збалансовану політику, що мінімізує ризики та забезпечує довгострокові вигоди від залучення міжнародного капіталу.

6) У результаті дослідження механізмів впливу транснаціональних корпорацій на економіки Іспанії та України було встановлено, що діяльність ТНК є одним із ключових чинників сучасного економічного розвитку в умовах глобалізації. Транснаціональні корпорації здійснюють вплив через прямі іноземні інвестиції, створення робочих місць, трансфер технологій, розвиток міжнародної торгівлі та інтеграцію національних економік у глобальні ланцюги доданої вартості. Для економіки Іспанії характерним є високий рівень інтеграції ТНК у промисловий, фінансовий та технологічний сектори, що сприяє зростанню конкурентоспроможності країни, модернізації виробництва та збільшенню обсягів експорту. В Україні вплив транснаціональних корпорацій проявляється переважно через залучення іноземного капіталу, розвиток окремих галузей економіки, створення нових робочих місць та впровадження сучасних управлінських практик.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. United Nations Conference on Trade and Development. World Investment Report 2023: Investing in Sustainable Energy for All [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023

2. Міжнародні економічні відносини : підручник / [кол. авт.]; за ред. О. А. Довгаль. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – 852 с.

3. Світова економіка : підручник / [кол. авт.]; за ред. О. А. Довгаль. – 2-ге вид., переробл. та доповн. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – 526 с.

4. United Nations Conference on Trade and Development. Transnational Corporations and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/topic/investment/transnational-corporations

5. Глобальні проблеми сучасності : підручник / [кол. авт.]; за ред. В. С. Бакірова (голова), А. П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. – 632 с.

6. Теорія і практика ціноутворення на міжнародних ринках: навчальний посібник / Н.В. Непрядкіна, В.І. Сідоров, Н.А. Казакова, Ю.Г. Прав. – Харків: Видавництво «Форт», 2018 . – 126 с.

7. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навчальний посібник – Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2016. – с. 136.

8. Apple Inc. Supplier Responsibility Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.apple.com/supplier-responsibility/

9. Volkswagen Group. Annual Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.volkswagen-group.com/en/annual-reports

10. Nike Inc. Manufacturing Map and Supply Chain Information [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://manufacturingmap.nikeinc.com

11. Hymer S. The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dspace.mit.edu/handle/1721.1/27375

12. Dunning J. H. Multinational Enterprises and the Global Economy. – Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.elgaronline.com/view/9781845423413.xml

13. Vernon R. International Investment and International Trade in the Product Cycle [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.jstor.org/stable/1880689

14. Buckley P. J., Casson M. The Future of the Multinational Enterprise [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.palgrave.com/gp/book/9781349020972

15. International Journal of Management Excellence. The Impact of Transnational Corporates on the Economic Development Trends [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ijmeonline.com/index.php/ijme/article/view/113

16. Simply Psychology. Transnational Corporations (TNCs) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.simplypsychology.org/transnational-corporations-tncs.html

17. UNCTAD. Global Value Chains and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/press-material/80-trade-takes-place-value-chains-linked-transnational-corporations-unctad-report

18. World Bank. Global Investment Competitiveness Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.worldbank.org/en/topic/investment-climate

19. OECD. Multinational Enterprises and Global Value Chains [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oecd.org/investment/mne/

20. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія розвитку. – Київ: Просвіта, 2001. – 299 с.

21. Міжнародна економіка: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / [Козак Ю. Г., Лук'яненко Д. Г., Макогон Ю. В. та ін.]; За ред. Ю. Г. Козака, Д. Г. Лук'я ненка, Ю. В. Макогона [3-тє вид.] — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 560 с.

22. Філіпенко А. С. Світова економіка. - К. : Либідь, 2007. – 640 с.

23. International Labour Organization. Global employment data [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ilo.org

24. World Trade Organization. World Trade Statistical Review 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2023_e/wts2023_e.pdf

25. OECD. Global Value Chains and Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oecd.org/trade/topics/global-value-chains-and-development/

26. Todaro M., Smith S. Economic Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.pearson.com/en-us/subject-catalog/p/economic-development/P200000003710

27. Frank A. G. The Development of Underdevelopment. // Monthly Review. – 1966. – Vol. 18, № 4. – P. 17–31.

28. Дорошенко Т. В. Транснаціоналізація економічного розвитку та її вплив на конкурентоспроможність національних економік [Електронний ресурс] // Економічний простір. – Режим доступу: https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/view/5658

29. UNCTAD. World Investment Report 2025: International Investment in the Digital Economy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/publication/world-investment-report-2025

30. International Monetary Fund. Foreign Direct Investment and Multinational Corporations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.imf.org/en/Topics/foreign-direct-investment

31. OECD. Global Value and Supply Chains [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oecd.org/en/topics/global-value-and-supply-chains.html

32. Amin S. Unequal Development: An Essay on the Social Formations of Peripheral Capitalism. – Hassocks, Eng.: Harvester Press, 1976. – 440 p.

33. U.S. Bureau of Economic Analysis. Global Value Chains [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bea.gov/data/special-topics/global-value-chains

34. UNCTAD. Digital Economy Report 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://unctad.org/publication/digital-economy-report-2024

35. Apple Inc. Market capitalization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://companiesmarketcap.com/apple/marketcap/

36. World Bank. Foreign direct investment – Spain [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://data.worldbank.org

37. Invest in Spain. Foreign investment in Spain 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.investinspain.org

38. Visit Ukraine. Companies with foreign capital in Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://visitukraine.today

39. World Bank. Global Value Chains and Productivity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.worldbank.org

40. La Moncloa. Foreign investment in Spain reached over €28.21 billion in 2023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.lamoncloa.gob.es

41. OECD. Tax Policy Reforms 2024 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.oecd.org/en/publications/tax-policy-reforms-2024_c3686f5e-en.html

42. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навчальний посібник / І.Ю. Матюшенко, С.В. Беренда, В.В. Рєзніков. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 496 с. ISBN 978-966-285-214-1

43. European Commission. Digital Markets Act (DMA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://digital-markets-act.ec.europa.eu

44. European Commission. Digital Services Act (DSA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://digital-strategy.ec.europa.eu

45. Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eur-lex.europa.eu

46. Law 19/2003 on the legal regime of capital movements and economic transactions abroad (Spain) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.boe.es

47. Закон України «Про режим іноземного інвестування» №93/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua

48. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua

49. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua

50. European Commission. Foreign direct investment screening framework [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://commission.europa.eu

51. Сучасні вектори розвитку міжнародних економічних відносин : матеріали XXI всеукр. наук.-практ. конф. (26 лют. 2026 р., м. Харків) [Електронний ресурс] / редкол.: А. В. Бабічев [та ін.]. – Харків : Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2026. – 283 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ekhnuir.karazin.ua/items/d4944df0-55dd-4204-8a66-555662e1a5b4